

Södertörns högskola | Lärarutbildningen mot yngre åldrar, 210hp
Examensarbete 15hp | Utbildningsvetenskap avancerad nivå |
Höstterminen 2011

Modiga pojkar och hjälpamma flickor

– En diskursanalys hur manligt och kvinnligt framställs i läseböcker från 1950-talet, 1970-talet och 2000-talet.

Av: Mikaela Riedl
Handledare: Henrik Bohlin

Abstract

Societies are surrounded by unaware attitudes and views about what is masculine and what is feminine and this can contribute to people being raced differently. Boys and girls are shaped to think and act in different ways from an early age because of their gender. According to the curriculum in the Swedish school system, the school has an important task to prevent such perceptions young people have about sex and gender. Reading books are still a central source where students gather information in the Swedish school. Therefore, I find it interesting to examine how gender is produced in three Swedish reading books from three different periods (1950s, 1970s and 2000s) to see what similarities and differences there are between the texts and the study has been based on three questions:

- How are men/boys and women/girls described in the reading books based on their characteristics, interests and pursuits?
- How much space in the texts are represented by men/boys and by women/girls?
- What masculinities and femininities can be found in the texts and which ones are the most desirable?

I have used a text analysis in my research to analyse the three reading books and based my theory on that gender is a social construction. My results show that the three reading books produce male and female structures based on the fact that men and women, boys and girls are opposites and are kept apart by qualities, pursuits and interests. Notions of what is masculine and feminine are also reflected in the texts by constructions of hegemonic masculinity and emphasized femininity. Further constructions concerning gender in the reading books are that men and boys have more space than women and girls and also that the personalities of men and boys grow at the expense of women and girls.

Key words: gender, reading books, text analysis, social construction, segregation, hegemonic masculinity, emphasized femininity

Nyckelord: genus, läseböcker, textanalys, social konstruktion, isärhållning, hegemonisk maskulinitet, betonad femininitet

Title: Brave boys and helpful girls- A discourse analysis of how masculine and feminine are produced in reading books from 1950s, 1970s and 2000s.

Author: Mikaela Riedl

Tutor: Henrik Bohlin

Period: Autumnterm 2011

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Avgränsning	6
2. Teoretisk ram.....	6
2.1 Genus	6
2.2 Isärhållning	7
2.3 Mannen som norm	8
2.4 Maskuliniteter och femininiteter	9
3. Tidigare forskning.....	10
4. Metod och material.....	12
4.1 Val av metod	12
4.2 Analysverktyg	13
4.3 Kritisk diskussion.....	14
4.4 Urval av material.....	15
5. Resultat och analys	16
5.1 Isärhållning	16
5.1.1 Slutsats	21
5.2 Mannen som norm	23
5.2.1 Slutsats	26
5.3 Maskuliniteter och femininiteter	28
5.3.1 Slutsats	32
6. Sammanfattning	34
6.1 Slutsats	34
7. Diskussion.....	36
7.1 Spegling av samhällets diskurs om manligt och kvinnligt.....	36
7.2 Granskningens betydelse för läromedel.....	38
Käll- och litteraturförteckning.....	40

1. Inledning

Att födas till pojke eller flicka är något som starkt kommer att påverka ens möjligheter och förutsättningar ute i samhället. Genom omedvetna attityder och andra faktorer som ständigt finns omkring oss fostras man utifrån sitt kön till en person som har ett visst beteende och vissa uppfattningar. Man lär sig att flickor och pojkar ska vara på ett visst sätt (Josefsson, 2005: 5). Här har skolan en viktig roll att kunna påverka dessa uppfattningar barn och ungdomar har kring kön. Läromedlet har fortfarande en central plats i skolan och är en utav många faktorer som elever inhämtar information ifrån. Min intention är att i detta examensarbete undersöka på vilket sätt genus produceras i tre svenska läseböcker från olika tidsperioder.

1.1 Bakgrund

Sverige framställs ofta som ett mycket jämställt land. Jämställdhet har enligt Tallborg Broman byggts in på flera sätt i den svenska välfärdens framväxt samt i dess institutioners uppbyggnad. Statsfeminism är ett begrepp som visar hur Sverige investerat i konstruktioner som gjort utvecklingen godtagbar av en relativt hög nivå av jämställdhet mellan män och kvinnor. Denna jämställdhet har fått kritik för att vara ofullständig. Strävan efter jämställdhet har ofta visat ensidighet enligt många jämställdhetsideologier, en ensidighet där mannen utgör normen. Kritiken har riktat sig mot att kvinnorna har anpassat sig till ett yrkesliv som är manligt normerat. Under de senaste 30-40 åren har lagstiftning och regeringspolitik stöttat jämställdhetsarbeten intensivt. Varje institution ska arbeta aktivt med att integrera jämställdhet via åtgärder inom sina program, strukturer samt dagliga arbeten. Detta gäller även skolan. Under de senaste åren har fokus varit på vad skolorna kan göra för att påverka ungdomarna och barnen till att öka jämställdheten (Tallberg Broman, 2002: 165-166).

Innan jämställdheten på 1970-talet fick ett starkare fäste som idealmodell i politiken framställdes genus annorlunda i det svenska samhället. Historikern och genusvetaren Yvonne Hirdman påpekar att samtidigt som antalet kvinnor ökade ute i arbetslivet inom exportindustrin efter andra världskriget, spreds influenser från USA om en sprudlande konsumerande hemmafru. Detta var en faktor som bidrog till segregering. Kvinnorna på 1950-talet kunde välja att antingen vara en munter hemmafru eller en strikt yrkeskvinna medan männen inte hade samma valmöjlighet att kombinera sina roller enligt Hirdman. När det närmade sig 1960-tal hade flickskolor avvecklats och den nioåriga grundskolan började ersätta realskolan samtidigt som det blev samskolor av flick- och gossläroverken. Kvinnorna upptäckte till slut att det inte längre var en valfrihet att varva sina roller mellan hemmafru och yrkeskvinna hävdar Hirdman, utan de såg snarare det som en börda. I slutet av

1960-talet och i början av 1970-talet kom nya influenser från USA och England där budskapet var att kvinnan inte längre skulle försörjas genom äktenskap. Mannen och kvinnan skulle gemensamt ta ansvar för hemmet, barnen och arbetet. Hirdman menar att fokus flyttades från kön till klass under 1970-talet för att återgå till kön under 1980-talet (Hirdman, 2001: 157-178).

Jämställdhet betonas även i den äldre läroplanen Lpo94 samt i den nya läroplanen Lgr11. Där står det att skolan har en viktig del i att utveckla alla elever till demokratiska medmänniskor som har respekt och tolerans för mänskliga rättigheter. Skolan ska bidra till utvecklingen av jämställdhet mellan män och kvinnor, individens integritet och frihet samt gestalta och förmedla människolivets okränkbarhet. Kränkning och diskriminering är något skolan aktivt ska motverka genom effektiva åtgärder och öppna diskussioner. Vidare sägs i både Lpo94 och Lgr11 att flickor och pojkars uppfattningar om manligt och kvinnligt formas genom hur skolan bedömer och bemöter dem, samt genom vilka förväntningar och krav skolan ställer på dem. Därför har skolan ett stort ansvar att motverka traditionella könsmonster. Det kan ske om skolan låter eleverna oberoende av könstillhörighet få utveckla och pröva sina intressen och sin förmåga (Skolverket, 1994: 3-4, 2011: 7-8). Undervisningen i skolan ska gynna båda flickor och pojkar genom att erbjuda dem samma undervisning och samma kunskaper. Denna tanke visar sig vara ohållbar enligt Tallberg Broman, då undervisningen ofta gagnar pojkarna och inte flickorna. Detta bidrar till att traditionella könsmonster skapas och förstärks (Tallberg Broman, 2002: 133).

Liknande argument om skolans uppgift att levandegöra värdegrunden återfinns och behandlas även i Skolverkets rapport *I enlighet med skolans värdegrund*, som har granskat ett antal läroböcker ur olika perspektiv, som kön och etnicitet, för att undersöka om läroböckerna innehåller diskriminerande och kränkande budskap. Vidare nämns det att läroböckernas hantering av kunskapsområden och ämnen inte får bryta mot läroplanens utformning och giltiga kursplaner. Detta är något som kan synliggöras genom att man inom skolan reflekterar över hur de läromedel som används stödjer skolans uppdrag samt genom att diskutera innehållet i dessa läromedel. Synliggörs inte innehållet i läroböckerna kan det finnas risk att de innehåller diskriminerande och kränkande budskap och tankar vilket strider mot läroplaner och kursplaner (Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund*, 2006: 6).

Vidare i rapporten står det att staten använt läroboken som ett verktyg för att styra den svenska skolans verksamhet. Aktuella läroböcker granskades och värderades av statliga kommissioner för att på så sätt kunna styra skolan i den riktning man önskade. Detta var något som skedde under 1800-

talets senare hälft fram till början av 1990-talet då den statliga granskningen av läromedel närmast upphörde. 1991 fattade riksdagen ett beslut om att statens institut för läromedelsinformation (SIL) som inrättades vid 1974 skulle avvecklas. SIL skulle inte längre granska och informera om läromedel utan det blev Skolverkets uppgift. Skolverket granskar genom att utföra punktvis granskningar av läromedel (Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund*, 2006: 6-10).

I en debattartikel i *Sydsvenskan* framgår det att oppositionen i Malmö anser att det är befängt att granska läromedel ur ett genusperspektiv för skattepengar. Vidare hävdar de att 350 000 kronor, skattepengar från Malmö kommun, inte är en rimlig summa att spendera på att granska om läromedel i Malmös skolor är diskriminerande. Dessa pengar skulle istället kunna användas till sommarjobb samt till upprustning av äldreboende vilket är viktigare enligt oppositionen. Ytterligare menar de att det är inte enbart pengar som är problemet utan denna granskning omyndighetsförklarar hela lärarkåren (Jarnbring Palm & Österlin, 31/8- 11).

Med tanke på att framställningar om genus samt granskning av läromedel har ändrats över tid vill jag undersöka hur genus uttrycks i olika läseböcker från olika tidsperioder. Vad var det för föreställningar om genus staten ville förmedla till eleverna på 1950-talet samt 1970-talet? Då det inte sker någon granskning av staten längre utan punktvis granskning om genus av Skolverket på endast ett urval av läromedel vill jag därför se vad för genus som uttrycks i nutidens läseböcker.

1.2 Syfte

Syftet med examensarbetet är att analysera på vilket sätt manliga och kvinnliga konstruktioner framställs i tre svenska läseböckers texter från tre olika tidsperioder som är 1950-tal, 1970-tal och 2000-talet och se vilka likheter och skillnader det finns.

1.3 Frågeställningar

- Hur beskrivs männen/pojkarna samt kvinnorna/flickorna utifrån deras egenskaper, intressen samt sysslor i böckerna?
- Hur mycket utrymme får männen/pojkarna samt kvinnorna/flickorna i texterna?
- Vilka maskuliniteter och femininiteter framkommer i texterna och vilka av dem är mest eftersträvansvärda?

1.4 Avgränsning

När det gäller val av material har jag avgränsat mig till läseböcker i svenska för grundskolans tidigare år. Detta beror på den tidigare forskning jag funnit där det är begränsat med analys inom denna kategori. De flesta analyser har gjorts på andra former av läromedel exempelvis som historieböcker, samhällskunskapsböcker och fokus har legat på de äldre åldrarna. Då jag ämnar göra en djupare textanalys har jag fokuserat på en läsebok från vardera tidsperiod. Valet av tidsperioderna bottenar sig i hur genus konstruerades i samhället men även av andra faktorer som införandet av läroplaner samt införandet av statlig granskning av läromedel. 1962 infördes första läroplanen och som jag nämnde tidigare måste läromedel följa läroplanen (sida 4) därav bestämde jag mig för 1950-talet. Då genusbegreppet blomstrade upp på 1980-talet och blev flitigt använt (sida 6) valde jag därför att fokusera på 1970-talet. Jag har även nämnt att statlig granskning avfördes runt 1991 och den senaste granskningen av läromedels gjordes av Skolverket 2006 (sida 5) vilket ligger som grund för valet av nutid. Men dessa perioder valdes även för att se hur genus förändrats över tid.

2. Teoretisk ram

I den här uppsatsen är den teoretiska utgångspunkten att genus är ett socialt konstruerat begrepp som produceras och reproduceras överallt i samhället vilket kan ske genom isärhållning, maskuliniteter och femininiteter samt genom den manliga normen. Jag kommer att redovisa några teorier kring att genus är socialt konstruerat utifrån de olika begreppen jag nämnde ovanför. Då jag i mitt examensarbete ska undersöka på vilket sätt manliga och kvinnliga konstruktioner framställs blir då begreppen isärhållning, den manliga normen samt maskuliniteter och femininiteter centrala eftersom de medverkar till konstruktion av genus. Jag kommer först att ge en kort beskrivning av begreppet genus för att sedan visa att genus är ett socialt konstruerat begrepp.

2.1 Genus

Ordet genus kommer från latin och betyder släkte, slag, kön eller sort och detta ord börjades användas flitigt istället för begreppet könsroll under 1980-talet av kvinnoforskare inom den feministiska forskningen. Hirdman anser att begreppet genus handlar om de föreställningar som finns om manligt/kvinnligt samt man/kvinna och dessa tankar genomsyrar hela samhället omkring oss, allt från politik, arbete, mat, situationer och platser. Den hårda fördelning genus innehar kan raderas bort genom att människor förstår att tankar, vanor och föreställningar leder till att konstruera människan efter sitt kön enligt Hirdman (Hirdman, 2001: 11-14).

Liknande tankar har Ylva Elvin-Nowak och Heléne Thomsson om genus då manliga och kvinnliga framställningar ser olika ut eftersom de skapas utifrån historiska, sociala och kulturella kontexter vilket betyder att genus är något som är socialt konstruerat (Elvin-Nowak & Thomsson, 2003: 22). Meningen med konstruerade framställningar enligt den norske filosofen Magdalene Thomassen är det samspel som finns mellan något verkligt och något konstruerat. Detta är en grundläggande tanke inom social konstruktivism. Sociala konstruktioner uppstår i sociala och språkliga praktiker genom hur människor väljer att betrakta, begreppsliggöra samt förhålla sig till det konstruerade fenomenet. Vidare menar Thomassen att människor bör bli medvetna vad framställningar som är socialt konstruerade gör då denna medvetenhet kan bidra till en ökad förståelse att saker och ting man tar för givet inte alltid behöver förhålla sig så (Thomassen, 2007: 205-207).

2.2 Isärhållning

Hirdman hävdar att genus produceras och reproduceras genom dikotomier. Med dikotomier menar Hirdman att kvinnor och män hålls isär av skillnader vilket är något som redan började i det antika Grekland på 400-talet f. Kr. Kvinnan och mannen var varandras motsatser, var mannen liv var kvinnan död. Då kvinnan ansågs vara helt olik mannen utifrån både personlighet och utseende skapades isärhållning för att slippa jämföra kvinnan med mannen. Dock blev kvinnan ständigt jämförd med mannen utifrån isärhållning och sågs som motsatskvinnan. Den första segregeringen låg i biologin, där man bland annat ansåg att kvinnans främsta uppgift var att föda barn. Det var inte enbart i det antika Grekland dikotomier förekom utan har gång på gång reproducerats genom tiderna och sker även i dagens samhälle enligt Hirdman. Kropparna räckte inte som en isärhållning mellan vad som är kvinnligt och manligt utan dikotomier framställs i allt från kläder, saker, sysselsättningar samt de platser där sysselsättningarna sker (Hirdman, 2001: 35-73).

Litteraturvetaren Maria Nikolajeva påvisar att dikotomier även finns inom barnlitteratur. Liksom Hirdman menar Nikolajeva att kvinnliga och manliga personlighetsdrag bygger på motsatser och hon har på så sätt konstruerat ett begreppsmässigt schema för kvinnlighet och manlighet. Är kvinnor vackra, lydiga, sårbara och omtänksamma då är männen starka, aggressiva, skyddande och rovgiriga. Dock innebär det inte att alla kvinnliga och manliga personer i litteraturen följer detta schema. Ytterligare anser Nikolajeva dessa föreställningar om manligt och kvinnligt bygger på den dominerande normen att pojkar ska vara äventyrliga och busiga medan flickor ska vara väluppfostrade och snälla. Dessa föreställningar kan ändras med tiden eftersom de speglar människors förutfattade meningar om vad som är manligt och kvinnligt (Nikolajeva, 2004: 129-133).

2.3 Mannen som norm

Dikotomier kan medverka till att gruppen män förstärks som i sin tur kan bidra till att mannen ses som norm. Hirdman anser att då kvinnan blir jämförd med mannen sker det utifrån en manlig idealtyp. Kvinnan blir beskriven som vad hon inte är utifrån manliga egenskaper som den manliga idealtypen besitter. Denna manliga idealtyp är konstruerad på olika sätt i olika kontexter men oavsett kontexten benämns mannen som människa och ses på så sätt som det normala. Den manliga normen finns överallt i samhället, den är sammanflätad i människors tankar och språk som bidrar till kvinnans underordning. Manlighet produceras och utvecklas då människor tolkar och förstår världen utifrån den manliga normen. Vidare hävdar Hirdman att denna norm skapar en makt som upprätthålls i bland annat utrymme, rörelsefrihet och arbetsfördelning vilket sker på kvinnans bekostnad. Det är inte enbart mannen som producerar och reproducerar mannen som norm utan kvinnan är ständigt delaktig i denna process (Hirdman, 2001: 59-63). Liknande tankar har Elvin-Nowak och Thomsson då de anser att språket är en stor del av det som producerar den manliga normen. Människor använder sig av ett språk som generaliserar, utesluter samt innesluter och det gäller även då man talar om manligt och kvinnligt samt hur man uppfattar vad som är manligt och kvinnligt. Språket är enligt Elvin-Nowak och Thomsson med och formar verkligheten där kvinnligt ledarskap är ett exempel på ett ord som skapats genom språket (Elvin-Nowak & Thomasson, 2003: 32).

Den manliga normen genomsyrar även barnlitteraturen enligt Nikolajeva eftersom genren flickboken är historiskt yngre utgör då de manliga mönstren normen. De manliga karaktärerna i böckerna både växer och får mer utrymme medan de kvinnliga karaktärerna krymper och får mindre utrymme. Nikolajeva anser att alla beståndsdelar som ingår i den dominerande normen kan ifrågasättas då en karaktär går emot dessa beteenden som anses vara normalt för normen (Nikolajeva, 2004: 133). Detta är även något Hirdman belyser då hon menar att när kvinnor integreras i arbetslivet förstärks de manliga förebilderna eftersom kvinnorna kommer in på deras premisser. Kvinnorna anpassar sig efter de etablerade reglarna genom att imitera männen. Denna process medverkar till en förändring vilket bidrar till att förtunna den rådande normen (Hirdman, 2001: 202).

Likväl är det vanligt att läseböcker utgörs av en manlig norm enligt den australiska genusvetaren Bronwyn Davies. Hon anser att de texter barnen får för att lära sig läsa uttrycker en mer realistisk bild än en fiktiv bild av världen. Denna realistiska bild utmålar mannen som en utåtriktande, handlande och aktiv varelse till skillnad från kvinnan som framställs som stödjande och passiv. I de

första läseböckerna är det vanligt menar Davies att pojkar och flickor är indelade i par där deras samspel grundar en riktig kvinnlighet och manlighet. Där riktig kvinnlighet står för passivitet, tanklöshet och lydighet medan riktig manlighet är resonerande, ledande och vetande (Davies, 2003: 66).

2.4 Maskuliniteter och femininiteter

Det är inte endast kvinnor som har en historia om genus utan även männen har det enligt genusforskaren David Tjeder. Historiker har på senare år börjat intressera sig för hur manligheter har sett ut och konstruerats i historien. Detta menar Tjeder är av stor vikt för att genusrelationer i historien ska kunna få en komplett uppfattning (Carlsson Wetterberg & Jansdotter, 2004: 239). Raewyn Connell är en australisk forskare som fokuserat på manlighet och pläderar för att det finns variationer i karaktärsdrag mellan männen och variationer i karaktärsdrag mellan kvinnorna som är betydligt större än skillnaden mellan mäns och kvinnors karaktärsdrag. Detta är även något psykologer kommit fram till genom särskilda mätinstrument (Connell, 2003: 105).

Hegemoni enligt Connell är en grupp i samhället som försvarar och vidmakthåller en privilegierad position och påverkas av den kulturella dynamiken. Hegemonisk maskulinitet innebär den maskulinitet som värdesätts högst och som anses inneha privilegier i en viss kontext. Detta skapar en hierarkisk ordning bland olika maskuliniteter där den homosexuella maskuliniteten är den som är mest underordnad. Connell anser att det även finns heterosexuella män och pojkar som utesluts från de maskuliniteter som är dominerande. Dessa utestängda män och pojkar markeras med mängder av skymford som bland annat mes, morsgris, mammas pojke, nolla, fegis osv. Dock hävdar Connell att hegemonisk maskulinitet kan utmanas av kvinnor och kan på så sätt förändra den rådande hegemonins dominans (Connell, 1999: 101-103).

Jesper Fundberg belyser liknande resonemang kring hegemonisk maskulinitet då han menar att konstruktion av maskuliniteter varierar i olika samhällen och är dessutom historiskt föränderliga. Maskuliniteter skapas inte enbart utifrån sociala kontexter, tid och rum utan även i förbindelse med andra faktorer som sexualitet, etnicitet samt klass. Vidare menar Fundberg, på samma sätt som Connell, att maskulinitet inbegriper ett maktperspektiv då det finns vissa maskuliniteter som värderas högre än andra maskuliniteter men som även värderas högre än femininiteter (Fundberg, 2003: 19-26).

En motsvarighet till den hegemoniska maskuliniteten enligt Connell är betonad femininitet (emphasized femininity) och ses som dess komplement. I relation till den hegemoniska maskuliniteten har den betonade femininiteten en understödande funktion. Dock kan inte denna femininitet ses som hegemonisk skriver Connell då den anses vara underordnad och anpassad efter mäns intressen och önskningar. Vidare menar Connell att det finns olika femininiteter som skapas i förhållande till den hegemoniska maskuliniteten. Den betonade femininiteten grundas på en allmän acceptans och innehar på så sätt ett ideal som blir normerande. Följden blir då konstaterar Connell att andra femininiteter förhåller sig till det normerande idealet vilket medför att vissa femininiteter osynliggörs eller förhindras (Connell, 1987: 183-188).

3. Tidigare forskning

Jag kommer här att redogöra om forskning kring läromedel och om läromedel som granskats ur genusperspektiv som jag anser är relevanta för min undersökning.

Skolverket har i en rapport som heter "*Läromedlens roll i undervisningen*" haft som syfte att studera vilken funktion och roll läromedlen har i olika ämnen i grundskolan. Rapportens resultat bygger på lärares svar från intervjuer samt enkäter och visar att en del lärare väljer läromedel efter deras egen lärande- och kunskapssyn. En annan faktor som påverkar valet av läromedel är skolans ekonomiska resurser och har skolan en dålig ekonomi kan det begränsa inköpen av läromedel. Ytterligare resultat är att läroböcker samt andra läromedel som är tryckta har fortfarande en central roll i undervisningen då främst i ämnet svenska (Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, 2006).

En avhandling som behandlar läromedel är "*Staten och läromedlen*" av Anna Johnsson Harrie där hon inriktar sig på införandet samt avskaffandet av statens granskning av läromedel. Johnsson Harrie belyser inte enbart de politiska aspekterna kring besluten utan även hur granskningen av läromedel genomfördes. Slutsatsen i Johnsson Harries avhandling är att införandet av läromedelgranskning var ett enhetligt beslut som fattades 1930 vilket var något som påverkades av ekonomiska argument. Politikerna menade att granskning kunde leda till att pressa priserna på läromedel eftersom det var familjerna som betalade barnens skolböcker. Avskaffandet av läromedelgranskning skedde runt 1991 enligt Johnsson Harrie och berodde på att svenska politiker ansåg att förhandsgranskning av läromedel inte längre var en effektiv metod att påverka läromedlen (Johnsson, 2009).

I en annan rapport "*I enlighet med skolans värdegrund*" har Skolverket låtit ett antal forskare granska läromedel ur fem olika perspektiv: funktionshinder, religion och andra trosuppfattningar, etnicitet, sexuell läggning samt kön. Detta för att undersöka om läromedlen följer läroplanen då läromedlen inte får strida mot de skrivningar som läroplanen behandlar. Forskarnas uppdrag var även att undersöka om diskriminering uttrycktes i de utvalda läromedlen. Det forskarna kom fram till gällande kön var att män och pojkar var överrepresenterade i majoriteten av läromedel då materialet genomsyras av den manliga normen, till skillnad från kvinnor och flickor som antingen var underrepresenterade eller utmålades som "de andra" – de avvikande (Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund*, 2006).

Penney Clark är en kanadensisk professor i historia och har i artikeln "*A nice little wife to make things pleasant*" granskat hur kvinnor framställs i ett antal kanadensiska historia böcker från 1950-talet fram till 1980-talet. Clarks resultat visar att den vita mannen utgör normen i majoriteten av det undersökta materialet. Det står ytterst lite om kvinnor, kvinnors liv och deras roll i det kanadensiska samhällets uppbyggnad av bland annat politik, arbeten och ekonomi. Clark menar då läromedel präglas av läroplaner och så länge läroplanerna baseras på nationens uppbyggnad kommer det även att speglas i läromedlen (Clark, 2005).

I en uppsats av Anna Jonsson som heter "*Mor rar. Far är rar*" har hon studerat ett antal läseböcker från 1950-talet, 1970-talet och 2000-talet hur det goda barnet konstrueras i relation till familj, genus, samhälle och skola. Jonssons slutsats är att när flickor och pojkar konstrueras till det goda barnet görs det utifrån varandras motsatser och på så vis hålls isär. Vidare menar Jonsson att konstruktionen på det goda barnet i relation till samhället har ändrats över tid i läseböckerna då barnet i nutida böcker inte har samma ton på uppfostran som på 1950-talet då de skulle uppfostras till arbetare (Jonsson, 2005). Denna uppsats behandlar barn och barndom ur fler perspektiv än genus vilket kommer att skiljas från min då jag ämnar undersöka hur manliga och kvinnliga konstruktioner framställs i tre olika läseböcker. Dessutom kommer jag att använda mig av andra läseböcker än dem som Jonsson studerade i sin uppsats.

Jag förhåller mig till det jag har behandlat i den här delen genom att använda mig av samtliga resultat till uppsatsens slutsats och diskussionsdel då jag diskuterar några aspekter från min undersökning.

4. Metod och material

I den här delen kommer jag först att redogöra valet av metod och de verktyg jag kommer att använda mig av då jag analyserar texterna för att därefter belysa problematik kring metoden. Denna del avslutas med urval av material. Som metod har jag valt att göra en diskursanalys på de utvalda läseböckerna vilket är en metod som lämpar sig bäst till min undersökning och dess syfte då diskursanalys fokuserar på språket i texter. Det finns både kvantitativa och kvalitativa textanalyser. Den kvalitativa formen innehåller olika inriktningar av textanalyser där diskursanalysen är en av dem. Peter Esaiasson som är professor i statsvetenskap menar att diskursanalys används då man kritiskt granskar texter för att upptäcka situationer inom samhällslivet, då verkligheten är en del som formas av språket (Esaiasson, 2005: 235). Meningen i mitt arbete är just att kritiskt granska texter ur ett genusperspektiv i olika läseböcker från olika tidsperioder för att upptäcka på vilket sätt manliga och kvinnliga konstruktioner framställs.

4.1 Val av metod

Kvantitativa textanalyser innebär enligt Göran Bergström samt Kristina Boréus att man som forskare är ute efter att göra jämförelser mellan vissa texters förekommande beståndsdelar. Det handlar om att forskaren undersöker kvantiteten i texter, det vill säga hur ofta och hur mycket olika beståndsdelar förekommer i texterna (Bergström & Boréus, 2005: 18). Detsamma menar Esaiason, genom att kvantifiera en text är inte enbart att få fram förekomsten av olika kategoriers frekvens utan även vilket utrymme kategorierna får (Esaiason, 2005: 219).

När det gäller den kvalitativa textanalysen är dess syfte att eftersöka textens innehåll som ligger latent under ytan och genom att intensivt närläsa texten åskådliggöras detta innehåll (Esaiason, 2005: 233). Därför finner jag att denna kvalitativa form lämpar sig bäst till mitt arbete då jag inte ska undersöka hur ofta och hur mycket kategorier som manligt/pojkaktigt, kvinnligt/flickaktigt förekommer i texten vilket är den kvantitativa metodens huvudsyfte. För att få svar på mina frågeställningar måste gå in mer på djupet för att kunna få fram vad texten säger om manliga och kvinnliga konstruktioner vilket är den kvalitativa metodens huvudsyfte.

Diskurs enligt Bergström och Boréus är ett relativt nytt begrepp som används på ett diffust och ett mångtydligt sätt eftersom begreppet blev flitigt nyttjat då det introducerades samtidigt på olika håll. Diskurs handlar om det språk som brukas i speciella sammanhang i olika sociala praktiker. Bergström och Boréus anser att den sociala verkligheten organiseras utifrån våra idéer som påverkas av språket (Bergström & Boréus, 2005: 17, 305). Angerd Eilard menar att diskurser är berättelser och

tal om samtiden vilket finns och kommer till uttryck överallt i samhället. Om man i samhället ständigt matas med likartade diskurser kommer det till slut att uppfattas som normalt och blir på så sätt eftersträvansvärt i sociala praktiker. De levnadssätt som inte följer den rådande diskursen i samhället kommer att ses som något avvikande och är inte lika önskvärt (Eilard, 2008: 20). Språket står som fokus i en diskursanalys hävdar Bergström och Boréus. När man gör denna form av textanalys måste texten kopplas till den kontext texten ingår i. Diskursanalysen har ett definitivt sätt att se på språk och dess nyttjande då språket bidrar till att forma verkligheten (Bergström & Boréus, 2005: 307). Den diskurs jag syftar på i min undersökning är de framställningar som uttrycks om genus i de utvalda läseböckerna.

4.2 Analysverktyg

Vid användning av kvalitativa textanalyser söker forskaren efter lösningen på det övergripande forskningsproblemet enligt Esaiasson vilket sker genom preciserande frågor som forskaren ställer till materialets texter. För att framställa dessa preciserande frågor måste forskningsproblemet konkretiseras därefter kan forskaren söka efter lösningen. Det gäller att frågorna – analysverktygen – är välutformade för att kunna finna lösningen (Esaiasson, 2005: 238-239). Bergström och Boréus anser då texter ska analyseras måste de utformade verktygen böjas för att de ska passa den särskilda uppgiften (Bergström & Boréus, 2005: 34). Det jag ska ta reda på i min analys är hur genus framställs i olika texter och har då valt att ställa följande frågor för att kunna nå fram till lösningen:

- Hur beskrivs männen/pojkarna samt kvinnorna/flickorna utifrån deras egenskaper, intressen samt sysslor i böckerna?
- Hur mycket utrymme får männen/pojkarna samt kvinnorna/flickorna i texterna?
- Vilka maskuliniteter och femininiteter framkommer i texterna och vilka av dem är mest eftersträvsamma?

De två sista frågorna fordrar en mer utförlig analys av texternas språkanvändning. Med detta menar jag att svaren till frågorna inte alltid uttrycks på ett explicit sätt i texterna därför måste texternas språkanvändning analyseras på djupet. Jag har valt att använda mig av ett öppet förhållningssätt och inte av förhandsdefinierade kategorier till de svar jag finner. Ett öppet förhållningssätt är att forskningsmaterialets innehåll styr undersökningen då svaren avgörs av det man hittar i materialet. Likväl vid användning av förhandsdefinierade kategorier styrs av materialets innehåll men inte i lika hög grad som i ett öppet förhållningssätt. Det som skiljer de båda förhållningssätten åt är att forskaren i ett förhandsdefinierat tillvägagångssätt bestämmer sig på tidig nivå i undersökningen

vilka de väsentliga svarsalternativen är (Esaiasson, 2005: 240). Trots att mina frågor speglar de teorier jag behandlat i den teoretiska delen och på så sätt verkar vara förhandsdefinierade kategorier låter jag ändå materialets innehåll avgöra svaren vilket är ett öppet förhållningssätt.

I resultat- och analysdelen kommer jag att redovisa frågorna i ordning samt de svar jag funnit då det utgör grunden för analysen. Esaiasson belyser vikten av att redovisningen stärks av betydelsefulla citat för att visa att materialet inte applicerats av forskarens egna förutfattade meningar (Esaiasson, 2005: 248). Detta är något jag kommer att förhålla mig till då jag redovisar mitt resultat.

4.3 Kritisk diskussion

Något som kan vara komplicerat vid kvalitativa textanalyser är tolkningen då man ska ta fram textens betydelse och mening. Tolkning av en text innebär att man begriper och förstår vad texten förmedlar enligt Esaiason som vidare anser att det finns fyra faktorer som tolkningsarbetet är beroende av. De fyra faktorerna är tolkningsperspektivet, frågans karaktär, distansen mellan uttolkaren och texten samt tankens klarhet. Frågans karaktär kan vara inriktad antingen på textens latent eller påtagliga budskap, där det latenta budskapet kräver större tolkningsarbete enligt Esaiason. Tolkningsarbetet blir även omfattande då forskaren har mottagaren som perspektiv, det vill säga vad texten har för betydelse för dessa mottagare. Distansten mellan uttolkaren och texten påverkas av hur pass väl bekant uttolkaren är med den producerande textens miljö. Med miljö menar Esaiason vilken tidsperiod samt vilka sociala och kulturella omgivningar texten är producerad i. Detta är en del av läran om läsning och tolkning, hermeneutiken, enligt Esaiason (2005: 243-246). Thomassen belyser hermeneutiken vidare och menar då läsaren ska förstå en text gör man det efter sin förförståelse. Denna förförståelse är knuten till en persons egen livshistoria då förförståelsen präglas av en människas verklighet. Denna verklighet påverkas enligt Thomassen av historiska, kulturella samt sociala faktorer vilket innebär att människors förförståelse ser olika ut på grund av dess verklighet (Thomassen, 2007: 96, 185). Vid analys av läseböckerna kommer jag att tolka texterna utifrån min förförståelse. Därför anser jag att det är viktigt att ha i åtanke att andra personer kan tolka det material som jag använder annorlunda eftersom de besitter en annan förförståelse trots att jag gör den explicit genom min teoretiska referensram.

Denna undersöknings resultat kommer inte att kunna ge en uttömmande bild på hur genus framställs med tanke på att detta är endast en mindre kvalitativ studie. Inte heller kommer den att visa att de framställande föreställningar om genus är något specifikt mönster som är regelbundet förekommande

i andra läseböcker från de utvalda tidsperioderna. Utan jag kan enbart ge en bild av hur genus uttrycks i de utvalda läseböckerna. När det gäller forskningsetiska principer anser jag att det inte finns några etiska problem med min studie då jag inte har undersökt personer utan läseböcker. Meningen med studien är inte att ifrågasätta författarna till läseböckerna utan förstå och tolka dess innehåll utifrån ett genusperspektiv.

4.4 Urval av material

Mitt empiriska material består av tre svenska läseböcker som kommer från tre stora bokförlag. Två av böckerna kommer från de svenska bokförlagen *Bonniers* samt *Natur och Kultur* och den sista kommer från det finska bokförlaget *Söderströms & C:O*. Dock ligger inte bokförlagen som grund för valet av böckerna utan jag valde utifrån tidsperioderna och försökte dessutom välja böcker som inte har analyserats förut utifrån den forskning jag tagit del av. De svenska läseböckerna är och handlar om:

- *Hur skulle du ha gjort?: en läsebok om uppförande och beteende*” (1954) författad av Harald Victorin & Arthur Norlén - Svenska bokförlaget Bonniers
- *”Hos Lisa och Lasse”* (1972) författad av Margit Cavonius & Solveig von Schoultz – Söderström & C:O
- *”Små och stora äventyr i Gullskär”* (2006) författad av Inga-Lina Lindqvist – Natur och kultur

”Hur skulle du ha gjort?” av Harald Victorin & Arthur Norlén från 1954

Denna läsebok förklaras i början av författarna som avsedd att uppfostra eleverna till att förstå vad ett gott uppförande och beteende är samt att eleverna ska se till att sträva och uppnå ett bra uppförande och beteende. Avsnitten i boken belyser därför olika karaktärers dåliga vanor och förhållningssätt men likväl några bra beteenden behandlas. Handlingen i boken är om en skogsvaktarfamilj som bor på landet och familjen består av skogsvaktaren Karl Fredrik Nord och hans hustru Greta samt deras två barn Per och Ulla. Familjen har tagit på sig att ta hand om ett finskt flyktbarn, Johnne, som flyttat runt till olika fosterfamiljer. Det visar sig att Johnne inte är så väluppfostrad och på så sätt blir det familjens uppgift att fostra pojken. Därefter följer det en rad olika händelser och äventyr med familjen Nord och pojken Johnne.

”Hos Lisa och Lasse” av Margit Cavonius & Solveig von Schoultz från 1972

Det centrala i den här läseboken enligt författarna är att eleverna ska lära sig om omgivningen vilket kallas för omgivningslära samt att eleverna ska träna sin mekaniska avläsning. Förutom att boken har

en huvudberättelse innehåller den ett antal dikter, gåtor, visor samt några klassiska berättelser som exempelvis Törnrosa. Jag har dock valt att fokusera på läsebokens huvudberättelse som handlar om en flicka som heter Lisa och hennes storebror Lasse. Syskonen bor i en stad tillsammans med sin mamma och pappa och hunden Sammi. Läsaren får även ta del av Lisas och Lasses kusiner Mia, Olle, Inga och Nenne som bor på en bondgård på landet hos deras mamma och pappa. I bokens olika avsnitt följer läsaren en rad händelser som sker med de olika karaktärerna.

”Små och stora äventyr i Gullskär” av Inga-Lina Lindqvist från 2006

Meningen med den här läsboken enligt författaren är att den ska öka elevernas ordförråd, läsförståelsen och läsglädjen. Boken består av olika kapitel som handlar om bästa kompisarna Linus och Johanna. Linus bor med sin mamma, pappa och storebror Jocke och Johanna bor med sin mamma och pappa. En dag i skolan börjar det en ny pojke, Kasper, som genast blir bra kompis med Linus och Johanna. Kasper däremot bor endast med sin mamma eftersom hans pappa arbetar utomlands. Därefter får man följa de tre kompisarnas äventyr.

5. Resultat och analys

I den här delen kommer jag att redovisa resultatet fråga för fråga samt redogöra bok för bok som avslutas med en kort diskussion där likheter och skillnader bland annat behandlas. Men även teorin kommer att kopplas i diskussionen. När jag refererar till läseböckerna gör jag det genom bokens titel och inte till deras författare. Detta för att jag anser att läsaren får en tydligare bild av resultatets redovisning. Jag vill återigen nämna att mitt resultat endast kommer att åskådliggöra hur genus framställs i de utvalda texterna vilket gör att de inte kommer att ge en generell bild över att det är något som är förekommande i andra läseböcker.

5.1 Isärhållning

- Hur beskrivs männen/pojkarna samt kvinnorna/flickorna utifrån deras egenskaper, intressen samt sysslor i böckerna?

Intentionen med den här frågan var att skapa mig en bild över hur män/pojkar samt kvinnor/flickor beskrivs i texterna. Detta för att se om män/pojkar och kvinnor/flickor hålls isär utifrån hur deras egenskaper, intressen samt sysslor beskrivs.

”Hur skulle du ha gjort?” från 1954

I den här läseboken beskrivs kvinnor och män, flickor och pojkar på ett tydligt sätt att de är olika utifrån deras egenskaper, sysslor och intressen. De manliga karaktärerna uttrycks explicit med en mängd olika adjektiv. Det nämns i boken att skogsvaktaren Karl Fredrik, en av huvudkaraktärerna, är en stor och stark skäggig man som har en dov röst och ett mullrande skratt. Den finska flyktingspojken, Johnne, beskrivs i texten vara en liten stackars blond och mager pojke som saknar bordsskick. En annan manlig karaktär framställs som en skäggig enstöring med trasiga och solkiga kläder. Ytterligare en manlig person i boken skildras med adjektiv då karaktären uttrycks vara en gänglig, finmig och fränmig pojke med smutsiga och trasiga kläder och oklippt hår. Ofta då en man nämns beskrivs han utifrån sin fysik och sitt utseende, allt från att vara skäggig och bredaxlad till att se stark ut. När det gäller de kvinnliga karaktärerna är det ytterst få som framställs på ett explicit sätt med adjektiv. En kvinna som utmålas med adjektiv är tant Selma då det står att hon är ”närapå lika lång som far, lite mer rak i ryggen och dubbelt så stor i omfång” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 38). Selma beskrivs vidare som gammal och gräslig vilket speglas i hennes ansikte då det är rynkigt och hemskt. Ytterligare framställande adjektiv på en annan kvinnlig karaktär är en flicka som beskrivs vara ”glättig och brunbränd” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 39).

Andra aspekter som uttrycks explicit är karaktärernas sysslor och intressen som jag nämnde här ovan vilket även visar olikheter mellan männen och kvinnorna, flickorna och pojkarna. Utifrån aspekternas tydliga skildringar har jag kunnat skönja andra egenskaper karaktärerna besitter då de framställs på ett mer implicit sätt genom dessa skildringar av intressen och sysslor. De manliga sysslorna beskrivs vara slitsamma och ansträngande då män och pojkar sliter tills de blir svettiga och utmattade och sliter trots att de är hungriga. Detta visar att män och pojkar ska arbeta med sysslor som kräver fysisk uthållighet vilket är ett återkommande mönster i boken. En annan syssla som är framträdande är den skogsvaktarens har vilket är att ta hand om skogen och se till att den är i gott skick. Denna syssla tyder på att skogsvaktaren är ansvarsfull men visar även att det är något han brinner för då det uttrycks i texten att ”väl inne i skogen blev far en annan människa” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 42). Andra sysslor och arbetsuppgifter männen och pojkarna utövar i läseboken är att hugga ved, hämta vatten, kalka åkern samt sköta slåttern. Då det i boken uppstår en skogsbrand blir det männens ansvar att se till att släcka elden medan skogsvaktarens fru Greta med dottern Ulla och tant Selma hjälper kvinnorna i byn som svävar i fara för branden. I skogsbranden då Per och Johnne hjälper männen blir en egenskap framträdande hos pojkarna vilket är mod när de utsätter sig för fara för att hjälpa till.

Förutom att sysslorna skiljer män och kvinnor åt, beskrivs pojkar och flickor vara olika utifrån hur de reagerar i olika situationer i texten. Sonen Per och hans syster Ulla reagerar olika på branden då de visar rädsla för skogsbranden på olika sätt. Per är orolig att det är han som var orsaken till branden medan Ulla är rädd att branden ska nå deras hus. Vilket kan tolkas som att Ulla är orolig att de ska förlora huset samt att djuren kan skadas. Detta kan uppfattas att flickor och pojkar reagerar olika vid fara då Ulla var orolig för vad som kunde hända med människor och djur medan Per tänkte på vad som hade orsakat branden. Ytterligare en händelse som visar att flickor och pojkar reagerar olika är när Johnne svarar upp mot skogsvaktaren vilket får Ulla att börja gråta och Per att bli blek. Denna händelse kan tolkas som att flickor har mer nära till gråt och är känsligare än vad pojkar är.

För övrigt har kvinnorna och flickorna som uppgift att sköta djuren då de ska mjölka korna och utfodra alla djur samt att de ska sköta allt i hushållet. Hustrun Greta kan ses som renlig, ordningsam och omsorgsfull då hon ständigt städar, tvättar, plockar i ordning och ser till att maten står på bordet då hennes man och pojkarna kommer hem från arbetet. Dessutom sköter hustrun omsorgsfullt om de sår pojkarna fått efter arbetet. Greta kan även ses som en trygghet då hon tröstar Johnne när han är ledsen och orolig över att han kanske inte ska få stanna kvar hos familjen. Det finns andra egenskaper som tar sig i uttryck i kvinnor och flickors sysslor och intressen. Dottern Ulla är hjälpsam vilket speglas när hon hjälper mor sin med både maten, disken och dukningen. Ulla är även ansvarsfull då hon tar över sin mors sysslor när Greta inte hinner med allt som ska göras. Det beskrivs även i texten att Ulla månar om sitt utseende då hon tycker om att klä sig fint till skillnad från sin bror Per som tycker det är larvigt att vara finklädd och inget pojkar ska intressera sig för genom att uttrycka "Man kan inte ha roligt när man är finklädd... Om man inte är jänta, förstås" (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 70). En annan egenskap hos Ulla jag har kunnat urskilja är att hon utmålas som oförmögen att försvara sig själv i den mening då Johnne vid upprepade gånger måste försvara henne mot orättvisa vuxna och andra barn som retas. Ytterligare företeelser i läseboken som gör att pojkars och flickors intressen framställs som olika är när det uttrycks att pojkarna i byn gillar att spela fotboll medan flickorna står fnittrande för sig själva och granskar varandras klänningar.

"Hos Lisa och Lasse" från 1972

Sysslor, intressen samt egenskaper i denna läsebok håller isär män och kvinnor, pojkar och flickor samt visar att de bygger på varandras motsatser. Egenskaper i den här läseboken framställs inte med en mängd adjektiv utan uttrycks mer på ett implicit sätt i texten. De få adjektiv som används är när Lisa och Lasse beskrivs. Lisa är blond och har en röd rosett i håret och Lasse har fräknar och är rödhårig. Då syskonen retar varandra kallar Lisa Lasse för morot och Lasse kallar Lisa för "en liten

mygga som surrar” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 9). Detta öknamn Lisa får kan tolkas att hon är en liten, tystlåten flicka som inte gör någon förnär.

Flickorna i läseboken har ofta en tendens att bli rädda och har lätt till gråt. Lisa är rädd då hon ska börja i skolan för första gången eftersom hon inte känner någon. Detta kan betyda att Lisa känner rädsla då hon inte känner sig trygg. Lisas kusin Mia är även hon rädd då hon saknar en trygghet vilket blir tydligt när hon befinner sig hos sina kusiner i staden och går vilse. Mia började jämväl att gråta då hon inte hittar hem. Den enda pojke som blir rädd och gråter är Lasse men det har inte med trygghet att göra utan att Lasses hund Sammi var nära att bli påkörd. Dock är det den enda gång Lasse visar rädsla för senare i boken står det att han ”var inte rädd för något här i stan” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 209). Lasse visar inte enbart rädsla i händelsen med hunden utan även tecken på mod då han är beredd att offra sig själv genom att hoppa framför bussen för att skydda hunden. Mod är en återkommande egenskap hos pojkarna i boken vilket är något som skildras i en händelse med Mias storebror Olle. Olles hund går igenom isen vilket orsakar att Olle utsätter sig själv för fara då han måste ut på den svaga isen för att rädda hunden.

Kvinnorna i läseboken står för omvårdnad då de är mammorna som stoppar om barnen när de ska sova. Kvinnorna som är hemmafruar ser även till att hemmet är rent och fint genom att städa, diska och tvätta samt ska de förse barnen med mat. På så sätt får kvinnorna egenskaper som renliga, ordningsamma och omhändertagande. Mammorna utstrålar en trygghet då de tröstar barnen när de är ledsna vilket framställs då Mia gått vilse tröstar Lisas och Lasses mamma Mia genom att krama henne samt att berätta en berättelse för henne. En annan aspekt som pekar på att mammor symboliserar trygghet är händelsen med isen när Olle fått upp hunden från vaken gick de ”uppför backen till mammas varma kök” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 100). Hemmet som är kvinnornas domän blir på så sätt en symbol för trygghet.

Männen däremot är de som står för försörjning där de innehar olika typer av arbeten. Lasses och Lisas pappa äger en butik och Olle och Mias pappa är jordbrukare. Andra yrken som män har i läseboken är bland annat brandmän, poliser, busschaufförer och lärare. Dock förekommer det kvinnor ute i arbetslivet då en kvinna arbetar i en garnaffär och andra kvinnor arbetar i skolor som fröknar. Ytterligare en företeelse jag uppmärksammat när det gäller yrken är då Lisas klasskamrater berättar vad de vill bli när de blir stora. Överlag ville flickorna arbeta med yrken som alla handlade om omvårdnad som att bli sjuksköterska och barnskötare. Pojkarna ville ha arbeten som pilot, chaufför och brandman vilket kan tolkas att pojkar gärna vill ha yrken där fordon är inräknade.

Brandman och sjuksköterska har likheten att de båda räddar liv men använder sina kroppar på olika sätt i arbetet då brandmansyrket är mer fysikiskt. Detta kan tolkas som att pojkar lockas mer till yrken som kräver fysisk uthållighet vilket tyder på en isärhållning mellan mäns och kvinnors yrkesval.

Det är inte enbart intressen och yrken som män och kvinnor, flickor och pojkar skiljer sig åt utan deras sysslor skiljer sig också. Det beskrivs tydligt i texten då Lisa tillsammans med andra flickor hoppar hage och byter glansbilder på rasten. När Lisa sysselsätter sig med att sy, virka eller rita utför Lasse andra aktiviteter som att klippa och klistra samt att bygga med mekanolego.

”Små och stora äventyr i Gullskär” från 2006

Även den här läseboken visar tendenser att hålla isär kvinnor/flickors och män/pojkers egenskaper, sysslor och intressen. Denna läsebok innehåller få explicita beskrivningar i form av adjektiv vid skildring av karaktärerna. De adjektiv som används är till karaktärerna Linus, Johanna samt till Kasper. Linus framställs med stora ögon och har ett ärr på vänster arm medan Johanna uttrycks raka motsatsen då hon har smala ögon och ärr på höger ben. Kasper är en pojke med ganska långt blondt hår och har i sitt öra ett drakörhänge som anses i texten att det var ”lite ovanligt med pojken” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 5). Andra egenskaper dyker upp i texten men då mer på implicita sätt. Kasper kan tolkas som en öppen person när han redan första skoldagen är med alla i klassen och leker. Det förefaller dessutom i den händelsen att han inte är rädd för att göra fel eller bort sig då han ständigt misslyckas eftersom leken går ut på att minnas namn på klasskamraterna. I texten uttrycks det att Kasper efter leken har ”lärt sig namnen på de flesta i klassen” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 6) vilket tyder på att han har ett bra minne. Andra egenskaper Kasper uppfattas besitta är ordningsamhet. När Kasper städar i ordning sin bänk efter sista lektionen kan det bedömas som att vara ordningsam. En händelse i läseboken som får Kasper att börja gråta är när tappar bort sitt örhänge vilket kan tolkas att han inte är rädd för att visa känslor vilket ger honom ytterligare en egenskap. Även Linus visar tecken på känslor när vännerna börjar bråka då de spelar monopol tillsammans. Detta reagerar Linus stark på då han är nära att börja gråta för att kompisarna beter sig dumt mot varandra. Denna händelse kan dessutom uppfattas som att Linus är rättvis och bestämmande då han manar alla att inte bete sig på det viset mot varandra. Mer egenskaper man kan skönja i händelsen med monopolspelet är att Johanna uppvisar att hon är strategisk eftersom det är hon som står för tänkandet och agerandet i hennes lag vilket leder till seger. Ytterligare egenskaper Johanna har som skiljer sig från Kasper och Linus är att hon är omhändertagande vilket träder fram vid fler än ett tillfälle då hon bland annat tröstar Kasper.

De yrken som uttrycks i texten är att männen arbetar som, rektorer, diplomater, vaktmästare, busschaufförer medan kvinnorna arbetar som fröknar, kuratorer samt skolsköterskor. Detta kan tolkas som att kvinnor har en vårdande roll till skillnad från männen som innehar till största delen yrken där de är högt uppsatta. Andra aspekter som åskådliggör skillnader är att Johanna som är flicka är intresserad av mode och smink men finner även intresse i fiske medan Linus gillar fotboll och fiske vilket kommer till uttryck då de ska göra en tidning tillsammans. Dock finns det en kvinnlig kurator som i texten beskrivs som "känd för att hon var duktig på fotboll" (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 8).

5.1.1 Slutsats

Gemensamt för alla tre läseböcker är att de innehar en stark isärhållning, dikotomi, där karaktärernas egenskaper, sysselsättningar samt intressen bygger på män och kvinnor, flickor och pojkars motsatser. Detta har framställts både explicit och implicit i texterna. Enligt Hirdman innebär dikotomier att män och kvinnor hålls isär då de är helt olika varandra både i personlighet och i utseende. Det är inte enbart könet som håller isär män och kvinnor utan framställs likväl i sysselsättningar, kläder och saker (Hirdman, 2001). Nikolajeva har liknande argument då hon anser att dikotomier även präglar barnlitteraturen där kvinnliga och manliga personlighetsdrag bygger på varandras motsatser. Dock menar Nikolajeva att alla manliga och kvinnliga karaktärer inte behöver följa det mönstret (Nikolajeva, 2004). Detta tolkar jag som att dikotomier har konstruerats i samhället för att skilja kvinnan från mannen vilket även illustreras i de tre läseböckerna.

Männen och pojkarna i läseboken från 1954 har egenskaper som skiljs från kvinnor och flickor då män och pojkar ska besitta fysiska egenskaper som styrka och uthållighet samt andra egenskaper som att vara modiga, ansvarsfulla, rättvisa, orädda och inte skryta. Kvinnorna och flickorna nämns aldrig utifrån deras fysik eller att deras sysslor kunde vara lika svettigt som männens. De ska i stället inneha egenskaper som att vara kunniga i matlagning, renliga och ordningsamma för att kunna utföra deras främsta uppgift som var att hålla hushållet rent och fint. Kvinnorna har ytterligare beskaffenheter som att vara omsorgsfulla och vårdande då deras uppgifter var att uppfostra och ta hand om barnen utifrån dessa egenskaper. Kvinnor och flickor skulle även vara vårdande mot männen och pojkarna för att uppfylla män och pojkars önskningar och villkor.

Likheter finns i läseboken från 1972 som i den från 1954 då männen ska vara ansvarsfulla eftersom de försörjer familjen och även här i texten belyses vikten av att män är starka och uthålliga eftersom vissa av männens jobb kräver det. Pojkar ska vara modiga och gärna visa prov på det genom att utsätta sig själv för fara vilket är något som tas upp i läseboken från 1954 då Johnne och Per utsätter sig för fara vid skogsbranden. Att visa sådant mod framställs även i texten från 1972 då både Olle och Lasse räddar sina hundar från döden. Ytterligare ansvarsfulla män uppträder i boken från 2006 i och med att en del av männen har yrken som högt uppsatta män och har på så sätt yrken med ansvar. Däremot är styrka och uthållighet inte några personlighetsdrag som är förekommande i denna text såsom det förekommer i de andra två böckerna. Detta kan tolkas som att sådana egenskaper inte är lika viktiga i dag som förr enligt läseboken från 2006. Dock behöver det inte betyda att andra böcker från nutiden anser likadant och det kan heller inte ge en generell bild att styrka och uthållighet inte är viktiga egenskaper för män och pojkar i dagens samhälle. När det gäller att visa känslor genom att gråta som boken från 2006 ger uttryck till, skiljer den sig från de andra två böckerna där män och pojkar inte gråter lika lätt. Vidare framställs det i texten från 2006 att pojkar och flickors intressen inte får blandas då Johanna och Linus gillar olika saker. Dock påvisar det att det är mer acceptabelt att flickor kan gilla samma intressen som pojkar eftersom Johanna gillar att fiska precis som Linus men inte i lika stor utsträckning. Detta är en skillnad jag har funnit böckerna emellan att flickor i texten från 2006 har tillåtelse att träda in på pojkars område när det gäller intressen vilket inte framställs någonstans i de andra två böckerna.

Kvinnor och flickor skiljer sig från män och pojkar även i den här boken från 1972 och har likadana egenskaper och sysslor som kvinnorna och flickorna i texten från 1954. Både flickor och kvinnor i texten från 1972 ska besitta med personlighetsdrag som omtänksamma samt omhändertagande där de ska vara män och pojkar till lags genom att tillgodose deras villkor. Kvinnor och flickor ska dessutom inneha en tröstande roll precis som kvinnorna och flickorna i läseboken från 1954. Detta framställs även i texten från 2006 som tar sig i uttryck genom Johannas egenskaper då hon både tröstar och tar hand om Kasper. Dock förekommer det andra kvinnor i läseboken med samma omhändertagande personlighetsdrag som Johanna.

Mäns och kvinnors, flickors och pojkars egenskaper, sysselsättningar och intressen hålls isär och bygger på varandras motsatser vilket jag har nämnt tidigare. Nikolajeva menar att barnlitteraturer kan framställa motsatser av manligheter och kvinnligheter då pojkar och män är starka, skyddande och äventyrliga medan kvinnor och flickor är sårbara, lydiga, omtänksamma och väluppfostrade (Nikolajeva, 2004). Sådana motsatser har varit tydligt framträdande i alla tre läseböckerna. Dock har

boken från 2006 inte uppvisat att pojkar och män har egenskaper som styrka och skyddande utan de äger andra egenskaper som bland annat orädda för att visa känslor. Nikolajeva anser att föreställningar om manliga och kvinnliga konstruktioner, det vill säga vad som är manligt och kvinnligt, kan ändras över tid då sådana uppträdanden reflekterar människors förutfattade meningar (Nikolajeva, 2004). Kvinnors och flickors egenskaper i texten från 2006 har inte ändrats särskilt mycket över tid utan de besitter fortfarande egenskaper som tröstande, omtänksamma och omhändertagande. Ett undantag på utveckling av egenskaper hos flickor i läseboken från 2006 är att Johanna är strategisk och mer agerande än flickor i texterna från 1954 och 1972. Detta kan tolkas som att det är främst föreställningar om pojkar och män som ändrats och utvecklats mest över tid.

5.2 Mannen som norm

- Hur mycket utrymme får männen/pojkar samt kvinnorna/flickorna i texterna?

Med denna fråga har jag haft som syfte att undersöka hur mycket utrymme och vilket utrymme männen och pojkar får i de olika texterna. Men även vilket och hur mycket utrymme kvinnorna och flickorna får. Detta för att se vem av dem som har överordnat respektive underordnat utrymme. Med överordnat utrymme menar jag inte enbart störst utrymme utan jämväl den ställning och betydelse en person får i sitt utrymme. Enligt Hirdman är utrymmet en faktor som kan producera och upprätthålla den manliga normen som dessutom sker på kvinnornas bekostnad (Hirdman, 2001). Ytterligare en faktor som bidrar till att skapa den manliga normen är språket enligt Elvin-Nowak och Thomsson. Människor kan bland annat genom språket generalisera, utesluta och innesluta vilka uppfattningar man har om vad som är kvinnligt och manligt. På så sätt är språket med och formar verkligheten (Elvin-Nowak & Thomsson, 2003). Då det inte enbart är utrymmet som bidrar till att producera den manliga normen utan även språket menar jag att läseböckernas språkanvändning kan spegla om de innehar en manlig norm vilket kan tas i uttryck via karaktärernas utrymmen.

”Hur skulle du ha gjort?” från 1954

De som har det dominerande utrymmet i den här läseboken är männen vilket medför att läsaren till största del får följa de manliga karaktärerna. Pojkarna Per och Johnne är ständigt ute på äventyr där de bland annat får hjälpa männen i samhället att släcka skogsbränder. En annan händelse som sätter fokus på Per och Johnne är när de får i uppgift att åka till en annan by för att hjälpa männen där med slätter. Ulla får följa med för att ”hålla efter pojkarna” (*Hur skulle du ha gjort?* 1954: 89) då hennes uppgift blir att städa och hålla fint i stugan de vistas i samt att förse pojkarna med föda. Detta påvisar att Ulla får ett utrymme som handlar om att uppfylla pojkarnas behov av att tillfredsställas. Fokus

ligger dock på Per och Johnne och inte på Ulla vilket bidrar till att flickans utrymme underordnas på bekostnad av att pojkarna utgör det centrala i händelsen. Läseboken framställer ytterligare fenomen som indikerar att kvinnor och flickor tilldelas utrymme i form av att tillfredsställa männens och pojkarnas villkor. Ett av fenomen är då skogsvaktaren tar med sig barnen med ut i skogen på en vandring. Ullas utrymme blir återigen att ordna mat till pojkarna och skogsvaktaren för att behaga viljan att stilla hungern. Även hustrun Gretas utrymme är begränsat och endast i utsträckning att vara skogsvaktaren till lags. Detta är något som ges uttryck i texten i incidenten med skogsbranden då det kommer en man med ett bud att en by svävar i fara vilket får Greta att fråga ”Sa min man något om att jag kunde ge mig dit och hjälpa till” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 49). Det här indikerar dessutom att Greta är passiv och tanklös på att ta egna initiativ till att agera.

Männen och pojkarna är de som utgör det största antalet av karaktärerna samt det mesta av utrymmet i läseboken som gör att männen och pojkarna är överordnade kvinnorna och flickorna. Detta tydliggörs i texten då det är männen och pojkarna som vet och resonerar. Det är ständigt skogsvaktaren som resonerar när barnen har felat vilket illustreras i missödet när Johnne ristat med en kniv i verandaräcket vilket får skogsvaktaren och inte Greta att ta på sig ansvaret att resonera med pojken. Det finns ytterst få kvinnliga karaktärer och de som nämns flest gånger är hustrun Greta, dottern Ulla samt tant Selma. De få gånger andra kvinnor berörs i texten blir de skildrade som fruar till män vilket kan tydas att de är underordnade männen då de inte står för sig själva utan tillsammans med mannen som dess fru. Kvinnorna nämns även som mammor och får titeln ofta skrivet framför sig då en kvinna nämns i texten som ”mor Larsson”, ”mor lilla” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 53) samt ”torparmor” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 90). Detta skiljer sig från männen som ofta nämns med namn eller titel som betecknar männens yrken.

”Hos Lisa och Lasse” från 1972

Den här läseboken domineras av kvinnliga karaktärer som får betydligt mer utrymme än de manliga karaktärerna. Trots att de är få manliga personer samt att de tilldelas mindre plats i texten än de kvinnliga är de manliga personernas utrymme överordnad kvinnornas utrymme. Männen och pojkarna är de som besitter en omfattande kunskap och vetande till skillnad från kvinnorna och flickorna. Detta är något som kan skönjas i texten när Lasse och Lisa är ute i skogen med sin mamma och pappa för att plocka svamp. Det är pappan som resonerar och förklarar för barnen vilka svampar man ska och inte ska plocka. Deras mamma inflikar endast vid något enstaka tillfälle information om svampar vilket kan tolkas att mamman också innehar en kunskap men väljer att vara passiv då det är pappan som är den ledande. Lisa är den som har minst kunskap om svampar då hon ständigt frågar

pappan om det. Även detta indikerar att pappan är den som är vetande då Lisa väljer att inte fråga mamman.

I de flesta avsnitt i läseboken är antalet kvinnliga karaktärer mest förekommande men när en man eller pojke träder in i texten riktas uppmärksamheten genast mot dem vilket bidrar till att kvinnorna och flickorna osynliggörs. En sådan underordning av flickor illustreras i en företeelse när Mia och Lisa tillsammans med två andra flickor bygger en snögubbe. Fokus ligger först på flickorna men skiftas till Olle och Lasse när pojkarna träder in i bilden då Olle tar kommandot och föreslår att de ska hitta på något annat vilket accepteras av flickorna. Detta kan tydas som att pojkarna är styrande och aktiva till skillnad från flickorna som inträder en passiv roll. Ytterligare en aspekt på kvinnors underordning i texten är att Olle och Lasse tar över projektet med att bygga snögubbe och Mia får i uppgift av pojkarna att springa efter attiraljer till snögubben. Mia kommer därefter på en idé att de ska bygga en snölykta vilket får en av pojkarna att utropa ”Då bygger vi en snölykta” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 138). Denna händelse speglar att Per och Olle tar över Mias idé och får på så sätt både fokus och mer utrymme än Mia då hon endast står och tittar på när pojkarna bygger snölyktan.

I de få avsnitt huvudpersonerna utgörs av manliga karaktärer är det sällan några kvinnor eller flickor som omnämns. Detta tar sig i uttryck i läsebokens avsnitt när Lasse och hans pappa ska flyga då det förekommer endast en kvinna vilket är flygvärdinnan på flygplanet. Vidare perspektiv på att kvinnor fungerar mer som något diffust i bakgrunden är när Lasse och Olle blir erbjudna av en ålderman att följa med på en båtfärd. Händelsen får följande beskrivning: ”Där fanns fruar. På akterbänken satt några flickor och sjöng. Tre herrar satt på kajutans tak bredvid åldermannen själv” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 259). Det utrymmet kvinnorna och flickorna fick i den företeelsen var det enda de fick i hela avsnittet.

”Små och stora äventyr i Gullskär” från 2006

Personerna i den här läseboken utgörs av lika många manliga karaktärer som kvinnliga. Karaktärerna delar lika mycket utrymme men utformningen på utrymmena varierar mellan huvud- och bipersonerna samt mellan de manliga och kvinnliga karaktärerna. De centrala personerna som skildras i läseboken består av Linus, Kasper och Johanna vilket visar att den största delen av huvudpersonerna utgörs av pojkar. Linus tilldelas en plats i texten som är mer överordnad än både Kaspers och Johannas plats vilket framträder på ett explicit sätt när de tre vännerna ska tillverka en egen tidning då Linus leder hela projektet. Detta genom att han besitter mer vetskap om hur tidningar tillverkas samt hur tidningar utformas vilket är något han måste förklara för vännerna. Linus både tar

och tilldelas en överordnad plats då Kasper och Johanna accepterar att han är styrande. Även Kasper får ett överordnat utrymme vilket framställs i texten då vännerna gått vilse i en stad. Kasper tar på sig en ledande roll vilket kan bero på att han har bott i staden innan och har på så sätt mer vetskap om staden.

Utrymmet hos bipersonerna uppvisas vara annorlunda mellan de manliga och kvinnliga karaktärerna. De två fritidspedagogerna i läseboken, Peter och Jessika, innehar utrymmen som skiljer sig åt där den överordnade platsen tillhör Jessika. Peter har en stor kunskap som åskådliggörs när han föreläser om myror och deras beteende för Linus, Johannas och Kaspers klass. Trots Peters kunskap blir hans utrymme underordnat då Jessika är både bestämmande och anförande i sina handlingar vilket medför en dominerande position över Peter. Jessikas agerande är inte enbart dominerande över Peter utan hennes beteende medverkar till att osynliggöra Peter och hans utrymme i texten. Dock är Peter med och bidrar till Jessikas överordnade utrymme då han uppträder på ett passivt sätt genom att godta Jessikas handlande. Ett annat fenomen där en kvinnlig karaktär intar en överordnad ställning är när Kaspers mamma uppvisar kunskap om segelbåtar och segling som får Johannas pappa att utropar ”Du kan verkligen det här” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 29). Genom sitt vetande uppträder Kaspers mamma anförande vilket i sin tur leder till att Johannas pappa osynliggörs och får ett underordnat utrymme.

5.2.1 Slutsats

Alla tre läseböcker har gemensamt att män och pojkar innehar ett utrymme som är överordnat kvinnorna och flickorna. Formerna på utrymmena varierar mellan män och kvinnor, flickor och pojkar vilket medverkar till utrymmen över- och underordnas. Nikolajeva belyser att vanliga mönster i barnlitteraturen är att de manliga karaktärerna både växer och får mer utrymmen till skillnad från de kvinnliga karaktärerna som snarare krymper och får mindre utrymme (Nikolajeva, 2004). Detta illustreras i alla tre läseböckerna men är allra tydligast i texten från 1954 då kvinnor och flickor sällan är framträdande. Per och Johnne är de två karaktärer som växer mest i boken eftersom de ofta är ute på äventyr där de både får pröva och utmana sig själva i olika situationer som exempelvis i skogsbranden. Ullas karaktär och utrymme däremot krymper när hon endast får följa med på ett av Per och Johnnes äventyr och då för att ta hand om pojkarna. Detta gör att fokus inte är på Ulla vilket gör att hon får ett mindre betydande utrymme än det utrymme pojkarna får. Även hustrun Greta krymper och tilldelas en plats som är underordnat skogsvaktaren då hon frågar en man vilka hennes uppgifter är under skogsbranden.

Liknande skildras i läseboken från 1972 trots att texten utgörs av fler kvinnliga personer som innehar ett större utrymme än de manliga personerna. Dock förevisas den plats de kvinnliga karaktärerna besitter vara mer underordnad än den de manliga förfogar över vilket framställs i läseboken på flera ställen. Fokus skiftas genast från flickor och kvinnor till män och pojkar när en pojke eller man träder in i texten. Kvinnor och flickor figurerar som något diffust i bakgrunden eller fungerar som assistent till männen eller pojkarna. Mia uppvisar sig som assistent då hon springer ärenden till Olle och Lasse genom att hämta attiraljer som pojkarna behöver. Detta kan tydas som att män och pojkar har en ställning som anses mer överlägsen än kvinnor och flickors ställning.

Utrymmet i läseboken från 2006 skiljer sig från de andra två läseböckerna på en punkt vilket är den plats bipersonerna får i texten. Platsen för huvudpersonerna, Linus och Kasper, är detsamma som i de andra två böckerna, det vill säga att de manliga karaktärerna utgör ett överordnat utrymme på bekostnad av kvinnorna. Jessika är den biperson som uppvisar på ett tydligt sätt att hennes plats i texten är mer överordnad än hennes kollega Peter som figurerar mer i bakgrunden och får på så sätt ett underordnat utrymme.

Hirdman menar att det inte endast är mannen som producerar och reproducerar mannen som norm utan det är även något kvinnan ständigt är delaktig i (Hirdman, 2001). Liknande anser Davies då manlighet och kvinnlighet i läseböcker är en del av det som skapar och upprätthåller den manliga normen eftersom läseböcker uttrycker en mer realistisk bild av verkligheten. Den manlighet som utmålas i läseböcker enligt Davies är att män och pojkar är aktiva, resonerande, vetande samt ledande medan flickor och kvinnor är passiva, tanklösa samt lydande (Davies, 2003). Detta som Hirdman och Davies skriver kommer till uttryck i de tre läseböckerna genom att de flesta kvinnliga karaktärerna uppvisar tanklöshet samt att de är passiva i sina handlingar. Kvinnorna och flickorna tillåter att männen och pojkarna tar det mesta av utrymmet då de kvinnliga karaktärerna bland annat intar en passivitet. Läseboken från 1954 uppfyller det vid flera tillfällen då både Ulla och hustrun Greta är passiva i närheten av en man eller pojke utom när det gäller att tillfredsställa män och pojkars villkor och önsknings som att förse dem med föda. Greta visar sin tanklöshet då hon frågar mannen vad hennes man sagt vad för uppgifter som ska utföra vid skogsbranden. Samma passivitet finns hos flickorna och kvinnorna i texten från 1972 då männen och pojkarna är de som agerar, styr, resonerar samt är de som vet. Detta skildras bland annat i händelsen med svamplockningen när Lisas och Lasses pappa står för kunskapen och förklarandet. Styrande, resonerande och vetande män och pojkar förekommer även i boken från 1954 då skogsvaktaren är ett sådant exempel men även i

läseboken från 2006 där Linus är en person som intar en sådan position. Den stora skillnaden läseböckerna emellan har jag tidigare berört då jag nämnde att det finns kvinnliga bipersoner (exempelvis fritidspedagogen Jessika) i texten från 2006 som besitter egenskaper som aktiva, vetande och styrande vilket tilldelar dem ett överordnat utrymme. Trots detta producerar läseboken från 2006 en manlig norm då majoriteten av huvudkaraktärerna utgörs av pojkar som tar och tilldelas mer utrymme än flickorna.

5.3 Maskuliniteter och femininiteter

- Vilka maskuliniteter och femininiteter framkommer i texterna och vilka av dem är mest eftersträvsamma?

Min tanke med den här frågan var att se vilka maskuliniteter och femininiteter som uttrycks i texterna och vilka maskuliniteter och femininiteter som är mest eftersträvansvärda.

”Hur skulle du ha gjort?” från 1954

Då manliga karaktärer är de som är mest framträdande i läseboken förekommer det en rad olika typer av maskuliniteter där vissa är mer eftersträvande än andra. Boken handlar om uppförande och beteende vilket medverkar till att somliga maskuliniteter är mer eftertraktade än andra. Maskuliniteter uttrycks på så sätt genom uppförande och beteende och blir eftersträvande då andra gestalter beviljar deras handlande och egenskaper. Den maskulinitet de flesta karaktärer i boken ser upp till är den maskulinitet skogsvaktaren besitter vilket framställs på flera ställen i texten, både implicit och explicit. Enstöringen Olle visar vid flera tillfällen att han uppskattar skogsvaktarens godhet. Skogsvaktaren är inte endast generös gentemot den gamle mannen utan är likväl den som försvarar Olle när andra talar illa om honom. På ytterligare ett ställe beskrivs det att Olles ansikte ”lyste upp” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 20) när skogsvaktaren kom och hälsade på. Vilket tyder på att Olle anser att skogsvaktaren är en betydande man men även att det är ett privilegium att få besök av en sådan person. En annan händelse som stärker skogsvaktarens maskulinitet som eftertraktad är vid skogsbranden. Det är skogsvaktaren som intagit en ledande position vilket tar sig i uttrycks genom att han ger kommandon till de andra männen. Det kan tolkas som att skogsvaktaren erhållit den positionen då de andra männen anser att han är en inflytelserik person eftersom männen lyssnar på skogsvaktarens kommandon och verkställer dem.

Förutom den pondus och godhet skogsvaktaren har finns det andra maskuliniteter som också är eftersträvansvärda. Pojkarna Per och Johnne ser upp till en man, Ante, som i skogsbranden

imponerar på dem genom sin stryka och uthållighet. Detta får Per att uttrycka till Johnne ”Ante slet som en slav. Han är starkast i byn” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 52) och Johnne ger respons ”Jo, Ante är fin” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 52). Enligt citaten kan man uttyda att en man ska ha uthållighet i styrka men även visa mod i farliga situationer. Ytterligare en maskulinitet som betraktas som något att sträva mot är en del av Johnnes maskulinitet då Per gång på gång ser upp till honom. Familjen får reda på att Johnne räddat en man från elden i skogen vilket gör alla glada och stolta över pojken. Johnnes agerande bedömer Per som något mycket önskvärt då Johnne inte skröt om sitt handlande. Detta kan uppfattas som att män och pojkar inte ska skryta. Johnne är även en djurvän och uppvisar att han besitter en förståelse för djur vilket enligt skogsvaktaren är eftertraktat hos män då han uttrycker ”En riktig karl måste förstå sig på djur” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 11). En eftertraktad maskulinitet i läseboken består av de maskuliniteter män och pojkar besitter och betraktas som eftersträvansvärda. Detta får då summan att en man bland annat inte ska skryta och han ska inte enbart visa styrka, uthållighet, givmildhet, rättvisa utan en man ska även vara en som gillar och förstår sig på djur. Dock finns det en pojke som har ett beteende som inte är eftertraktad vilket uttrycks då Johnne och Per anser att pojken är smutsig och slarvig och som dessutom skryter på ett sätt som inte är trovärdigt enligt Per och Johnne.

Olika femininiteter finns det få av men den som är mest framträdande i texten är en femininitet nästintill alla kvinnor innehar. En riktig kvinna som skildras i läseboken ska vara en bra och omhändertagande fru som ser till att maten står på bordet och ska även se till att hemmet alltid är rent och fint. Med andra ord ska en kvinna se till att uppfylla mannens önskningar och villkor. Jag har kunnat skönja att det är eftersträvsamt att kvinnor ska kunna laga god mat och tillgodose både män och barn vilket uttrycks i texten bland annat då Per tänkte ”Ja, se mor hon kunde hon” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 47) när hustrun Greta serverat dem mat. Tant Selma besitter en annan femininitet vilket nära framställs som maskulint. Detta blir tydligt när Selma ska hjälpa till i en by då hon tar kommando över de andra kvinnorna och det arbete hon tar tag i ”krävde karlatag” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 53). Selma beskrivs även som ”en resolut och rejäl kvinna” (*Hur skulle du ha gjort?*1954: 119) av en man då hon hjälper Per och Johnne ur en knipa. Detta kan tolkas som att Selmas beteende är något som män ser upp till. Dock är Selmas beteende inte helt accepterande hos barnen då Selma sällan visar mildhet och omsorg utan är mer hårdhänt mot barnen vilket kan tolkas att det inte är tillräckligt feminint.

”Hos Lisa och Lasse” från 1972

Den här läseboken framställer endast en femininitet som är gemensam hos alla kvinnor både hos dem som är hemmafruar och de som är ute i arbetslivet men även hos flickorna i boken. Kvinnor ska vara den perfekta hemmafrun genom att ständigt städa, diska, tvätta och se till att både man och barn får mat. Mammor ska besitta en femininitet som präglas av omsorg och omhändertagande då hon bland annat ska trösta barnen samt stoppa om dem när de ska sova. Trots att läseboken innehåller fler kvinnor och flickor än vad den innehåller män och pojkar är kvinnorna näst intill osynliga. Detta kan tolkas som att kvinnor ska hålla sig i bakgrunden och sköta sina sysslor men även vara osynlig då en man är närvarande eftersom hans utrymme i texten är överordnad kvinnornas utrymme. Ytterligare en femininitet hos kvinnor är när Lasses och Lisas mamma en dag får ta hand om pappas butik då han ska ta med barnen till en brandstation för att visa barnen brandstationens funktion. Denna skildring kan uppfattas att mamman inte enbart är ansvarig för hemmet utan jämväl är ansvarig för butiken. Detta kan uttydas att oavsett om kvinnor tar del av yrkeslivet har de även hemmet att sköta.

När det gäller flickorna i läseboken ska de fostras in i rollen som den perfekta frun vilket skyntas vid flera tillfällen i texten. Lisa som ständigt hjälper sin mamma med allt i hushållet tyder på att hon fostras in i rollen att bli den perfekta frun. Omsorg och omhändertagande uppträder även hos Lisa då hon på flera ställen i texten tröstar sina gosedjur. Detta förekommer ytterligare när Lisa och Lasse gjort mamman ledsen finner Lisa den tröstande rollen och ber sin mamma om förlåtelse. Denna femininitet som uppvisats hos Lisa finns detsamma hos andra flickor och kvinnor i läseboken. Dock finns det ett beteende som inte får förekomma hos en flickas femininitet och det är att klassificeras som slarvig. Detta tydliggörs när Lisa har tappat bort sina gosedjur i skogen vilket får mamman att kalla henne "slarva" (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 37) och pappan läxar upp henne genom att säga "Har jag inte sagt att du inte ska ta leksaker med dig i bilen?" (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 38). Flickor ska inte vara slarviga vilket skiljer sig från pojkarna i texten då det visar att det är mer acceptabelt för pojkar att vara slarviga. Detta blir framträdande i en händelse då Lasse inte får samma tillsägelse som Lisa då han tillsammans med en kompis har stökat ner sitt rum.

Den maskuliniteten som genomsyrar läseboken är att männen ska vara ansvarsfulla och plikttrogna vilket uppnås då de har tagit på sig ansvaret som familjeförsörjaren. Detta är något Lisas pappa statuerar genom sitt arbete som ensam företagare och arbetare i en butik. Vidare är den förespråkande maskuliniteten i texten att män ska besitta uthållighet och styrka samt att de ska kunna utstå mycket i arbetet utan att beklaga sig. Denna maskulinitet ser både Per och Olle upp till och kan skönjas i texten då Olle vill bli jordbrukare precis som sin pappa som menar att jordbrukare är ett "tungt och svettigt jobb" (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 304). Olle svarar då att han "tänker bli lika

duktig” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 304) som sin pappa för att klara av det vilket kan tolkas att män ska ha en maskulinitet som består av styrka och uthållighet. Denna maskulinitet blir även synlig när Per och Olle möter en gammal man som berättar för dem om sitt yrke som lotsare vilket var ett yrke som krävde både mod och uthållighet i styrka då lotsaren beskrev det som ett livsfarligt jobb. Pojkarna ser upp till en sådan maskulinitet vilket tar sig i uttryck då det lockar Olle att bli en lotsare om han blir lika ”stark och modig” (*Hos Lisa och Lasse*, 1972: 267) som den gamle mannen.

”Små och stora äventyr i Gullskär” från 2006

Den maskulinitet som framställs i den här läseboken och är den som pojkar ska leva upp till är att vara aktiva vilket framträder genom Linus och Kaspers intressen som är fotboll och capoeira - en brasiliansk kampdans. Förutom att pojkars maskulinitet ska inneha rörlighet ska de inte vara rädda att ta plats genom att stoltsera med kunskaper de besitter. Detta uttrycks i texten då det ofta är pojkar som svarar på frökens och fritidspedagogernas frågor. Det påvisas även vid de tillfällen Linus tar plats genom att förmedla sin vetskap till Kasper och Johanna som sker vid flera händelser i läseboken. Både Kasper och Linus är inte rädda att visa och uttrycka sina känslor då Kasper gråter när han tappat sitt örhänge och Linus har nära till tårar när kompisarna bråkar vid monopolspelet. Detta är ett beteende hos pojkar som är acceptabelt eftersom ingen i texten uppvisar eller ger uttryck till motsatsen. Däremot ska pojkar ta avstånd från intressen och aktiviteter som speglas som feminint i läseboken. Sådana intressen och aktiviteter är bland annat att dansa runt en midsommarstång och sjunga visor vilket Linus tycker är ”larvigt” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 16). Ytterligare intressen och aktiviteter är de Johanna uppskattar som handlar om smink, mode samt att baka. Detta framställs av Linus som tråkiga saker vilket han inte finner något intresse i.

Männens maskulinitet skiljer sig lite från pojkarnas maskulinitet där männen inte visar och accepterar känslor på samma sätt. När Kasper gråter vid förlusten av örhänget försöker Johannas pappa skämta bort Kaspers gråt genom att kittla honom. Pappans sätt att agera kan tolkas att han inte tycker det är acceptabelt att gråta. Det kan även uppfattas att pappan inte är bra att hantera känslor på ett annat sätt då han väljer att skämta istället för att trösta Kasper på ett mer omhändertagande sätt. En annan aspekt på mäns maskulinitet är att de ansvarar för försörjningen då det framträder i texten att papporna innehar olika yrken. Ingenstans beskrivs det i läseboken att männen hjälper till med mat utom när Johannas pappa grillar som kan betyda att det är manligare att stå vid grillen än vid spisen.

Kvinnorna och flickorna ska ha en femininitet som står för omsorg och vårdnad vilket skildras på flera ställen i texten. När Kasper är ny i klassen och får en plats bredvid Johanna tilldelas hon en

omhändertagande roll av fröken då hon säger ”Du kan sätta dig bredvid Johanna... Hon tar hand om dig” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 5). Johanna försöker även trösta Kasper när han är ledsen genom att lägga en tröstande hand på pojkens axel. Detta gör henne mer närgången i sitt tröstande till skillnad från Linus som istället uttrycker sin tröst verbalt. Däremot äger Johanna ett beteende som inte är tillåtande enligt pojkarna vilket träder fram i fenomenet med monopolspelet. Johanna är tävlingsinriktad och bestämmande som bidrar till att hon leder i spelet. Detta i sin tur frambringar bråk mellan kompisarna då Linus storebror är dålig förlorare. Trots att bråket är lika mycket storebroderns fel är det likväl Johanna som betett sig mest oacceptabelt enligt Linus då han uttrycker ”Jag tycker hon ska be om ursäkt” (*Små och stora äventyr i Gullskär*, 2006: 24).

5.3.1 Slutsats

Det som är gemensamt för alla tre läseböcker när det gäller maskuliniteter är att män ska vara ansvarfulla eftersom de står för försörjningen och pojkar ska vara aktiva och rörliga. Fundberg menar att konstruktioner av maskuliniteter varierar i olika samhällen och är historiskt föränderliga (Fundberg, 2003). Detta blir tydligt då texterna från 1954 och 1972 är mer lika varandra i sin förmedling av män och pojkars maskulinitet än texten från 2006. De män som andra karaktärer såg upp till i texterna skulle inneha stryka, mod och uthållighet vilket är framträdande i läseboken från 1954 då Per och Johnne beundrar byns starkaste man som dessutom visat att han är modig. Även en sådan eftertraktad maskulinitet förekommer i texten från 1972 när Olle och Lasse ser upp till åldersmannen som berättat för pojkarna om sitt livsfarliga arbete som lotsare. Det är även maskulint för pojkar att vara modig vilket tar sig i uttryck i boken från 1954 då Johnne räddar en man ur skogsbranden och det som gör Johnne ännu mer maskulin i Pers ögon är att han inte skryter om sin hjältebragd. Maskulint mod framträder i texten från 1972 när både Olle och Lasse utsätter sig själv för fara för att rädda sina hundar.

Med andra ord utgörs de båda läseböckerna av en hegemonisk maskulinitet som är väldigt snarlik. Hegemonisk maskulinitet enligt Connell är den maskulinitet som värdesätts högst och som anses ha privilegier i en viss kontext (Connell, 1999). Detta då båda texterna förespråkar styrka, uthållighet och mod som eftertraktade egenskaper hos män medan pojkar ska vara modiga, aktiva och rörliga. Jämväl är aktiv och rörlighet eftertraktade egenskaper hos pojkars maskulinitet i läseboken från 2006 och tillhör på så sätt en del av den hegemoniska maskuliniteten som framträder i texten från 2006.

Pojkarnas maskulinitet i läseboken från 2006 skiljer sig på vissa punkter från de andra två läseböckerna då nutidens pojkar ska stoltsera med sina kunskaper i skolan och inte vara rädda att visa det. Pojkar får även visa känslor i den nya texten då både Kasper och Linus gråter. Männens däremot ska inte visa känslor på samma sätt vilket tydliggörs i situationen med Kasper då Johannas pappa hanterar det genom att skämta med pojken. Ytterligare en aspekt som skiljer boken från 2006 från de två tidigare böckerna är att män inte behöver besitta egenskaper som styrka, mod och uthållighet. Detta kan tolkas som att det inte är lika eftertraktad maskulinitet som i böckerna från 1954 och 1972. Den framträdande hegemoniska maskuliniteten hos män i läseboken från 2006 är att de ska försörja familjen och inte visa känslor.

Connell anser att det inom den hegemoniska maskuliniteten finns en hierarkisk ordning där andra maskuliniteter blir mer underordnade än andra (Connell, 1999). Detta blir tydligast i läseboken från 1954 när Per och Johnne träffar på en pojke med egenskaper som inte ska ingå i en pojkes maskulinitet enligt pojkarna då han bland annat skryter på ett överdrivet sätt. Denna pojkes maskulinitet blir på så sätt underordnad Per och Johnnes maskulinitet.

Kvinnor och flickors femininitet är fortfarande detsamma i läseboken från 2006 som i böckerna från 1954 och 1972. Den eftertraktade femininiteten kvinnor och flickor ska äga är att de ska vara omvårdande samt omhändertagande vilket är ett återkommande mönster i alla tre texterna. Kvinnor är vårdande och tröstande mot barn till skillnad från männen vilket kan tolkas att männen inte ska besitta sådana egenskaper i sin maskulinitet då det inte är en uppgift som mannen bör ägna sig åt. Även flickor är tröstande och vårdande i sina handlingar mot andra och i synnerhet mot andra pojkar. Detta kommer till uttryck i alla tre läseböckerna.

Enligt Connell finns det en feminin motsvarighet till den hegemoniska maskuliniteten som kallas för betonad femininitet och ses som den hegemoniska maskulinitetens komplement. Dock ses inte den betonade femininiteten som hegemonisk då den är underordnad och anpassad efter mäns intressen och önskningar (Connell, 1987). Texterna från 1954 och 1972 uppvisar detta tydligt då kvinnor och flickor intar en anpassad ställning för att uppfylla män och pojkars intressen och önskningar. Detta medverkar till att kvinnor och flickors betonade femininitet blir underordnade mäns och pojkars hegemoniska maskulinitet till skillnad från läseboken från 2006 som inte uttrycker det lika explicit i texten. Dock har boken från 2006 även en betonad femininitet som är underordnad den hegemoniska maskuliniteten då Johanna är underordnad både Kasper och Linus i en rad olika företeelser i texten.

Connell menar att den betonade femininiteten grundar sig på en allmän acceptans och innehar på så sätt ett ideal som blir normerande som får följderna att andra femininiteter förhåller sig till det normerande idealet. Detta medför att vissa femininiteter osynliggörs eller förhindras (Connell, 1987). Då jag endast kunna skönja en typ av femininitet i de tre läseböckerna, bortsett från tant Selma som har en annan femininitet än de andra kvinnorna och flickorna i boken från 1954, kan detta tydas att den framträdande femininiteten i texterna anses vara ett normerande ideal hos kvinnorna och flickorna. Denna framträdande femininitet som uttrycks i de tre texterna kan då ses som en betonad femininitet vilket får följderna att andra femininiteter inte blir framträdande i texterna. Connell menar att det finns en variation i karaktärsdrag mellan kvinnorna och en mellan männen som är betydligt större än skillnaden mellan mäns och kvinnors karaktärsdrag (Connell, 2003). Detta har inte visats vara något framställande i de tre läseböckerna då jag endast kunnat skönja en femininitet eftersom de flesta kvinnor och flickor har haft samma eller liknande karaktärsdrag, bortsett från tant Selma och fritidspedagogen Jessika som har snarare haft mer maskulina drag, Männen och pojkarna har haft en större variation mellan dem själva men variationen är fortfarande större mellan män och kvinnor.

6. Sammanfattning

Syftet med min uppsats har varit att undersöka hur manliga och kvinnliga konstruktioner framställts i de tre utvalda svenska läseböckerna men jämväl för att se vilka likheter och skillnader det finns i texterna. Utifrån mina frågeställningar som jag använde som analysverktyg har jag funnit ett resultat vilket kommer att sammanfattas i den här delen där jag börjar med isärhållningen för att sedan sammanfatta mannen som norm för att avsluta med maskuliniteter och femininiteter.

6.1 Slutsats

Det jag har kommit fram till efter att ha analyserat de tre läseböckernas texter om deras framställning av manliga och kvinnliga konstruktioner är att det finns mer likheter än skillnader texterna emellan. När det gäller manliga och kvinnliga egenskaper, intressen och sysslor hade alla tre läseböcker en stark isärhållning, dikotomi. Egenskaper män och pojkar skulle besitta var fysisk styrka och uthållighet samt att vara ansvarsfulla och modiga vilket var ett förekommande mönster i läseböckerna från 1954 och 1972. Detta var inte lika eftertraktade egenskaper i texten från 2006 utan pojkar skulle bland annat visa känslor öppet. Kvinnors och flickors egenskaper, sysslor och intressen är detsamma i alla tre läseböckerna då kvinnor och flickor ska vara vårdande, tröstande och omtänksamma. Kvinnor och flickor skulle även tillgodose pojkars och mäns villkor och önskningsar samt städa och dona i hemmet. Dock förekom det i texten från 2006 att flickor kunde vara intresserad

av samma sak som pojkar men inte i lika stor utsträckning att flickor valde ett intresse som ansågs vara för pojkar, fiske, framför ett intresse som ansågs vara för flickor, smink och mode. Intressen och sysslor män och pojkar skulle åta sig var att försörja familjen genom bland annat yrken som krävde fysisk styrka och uthållighet som var vanligt i läseböckerna från 1954 och 1972 medan yrken med högt uppsatta män var förekommande läseboken från 2006. Resultatet är att mäns och kvinnors, flickors och pojkars egenskaper, sysslor och intressen konstrueras och bygger på varandras motsatser vilket skapar en isärhållning, dikotomi. Detta har en likhet som Jonsson kom fram till i sin uppsats, ”*Mor rör. Far är rar*”, att det goda barnet konstruerades efter pojkar och flickors motsatser och hålls på så sätt isär.

Förutom att de tre läseböckerna formas av att män och kvinnor, flickor och pojkar hålls isär, präglas de likväl av en manlig norm. Gemensamt för alla tre texterna är att män och pojkar innehar ett utrymme som är överordnat kvinnornas och flickornas utrymme. De manliga karaktärerna i de tre böckerna både växer och får mer utrymme medan de kvinnliga karaktärerna både krymper och får mindre utrymme. Detta är framför allt tydligast i texten från 1954 då det finns ytterst få kvinnliga gestalter som dessutom sällan nämns. Trots att boken från 1972 har fler kvinnliga karaktärer och har mer utrymme får de ett underordnat utrymme då fokus ständigt skiftas till männen och pojkarna när de träder in i texten. Detta medför att många kvinnliga gestalter osynliggörs då de snarare figurerar som något diffust i bakgrunden. Även i läseboken från 2006 har män och pojkar ett överordnat utrymme då huvudkaraktärerna utgörs av flest pojkar som är mer styrande och basande i sina handlingar till skillnad från flickorna. Dock innehar kvinnliga gestalter ett överordnat utrymme framför manliga gestalter bland bipersonerna i texten från 2006. Då det endast är bipersoner som har en sådan överordnad plats i läseboken utgörs texten fortfarande av en manlig överordnad plats. Utrymmet är en faktor som kan skapa och vidmakthålla den manliga normen som dessutom sker på kvinnornas bekostnad enligt Hirdman (2001). Detta kan då tolkas att de tre läseböckerna producerar och vidmakthåller den manliga normen då män och pojkar har ett överordnat utrymme där männen och pojkarna är de som är vetande, styrande och resonerande. Mitt resultat har likheter med Clarks artikel om ”*A nice little wife to make things pleasant*” och Skolverkets rapport ”*I enlighet med skolans värdegrund*” där båda kommer fram till att i deras undersökta material är majoriteten pojkar och män vilket görs att de genomsyras av en manlig norm.

Läseböckerna från 1954 och 1972 förmedlar en snarlik hegemonisk maskulinitet som innebär den maskulinitet som värdesätts högst och den som är mest eftersträvansvärd. Det var maskulint att män skulle vara straka, uthålliga och modiga medan pojkar skulle vara modiga, aktiva och rörliga. Aktiv

och rörlighet var även eftertraktad maskulinitet hos pojkarna i läseboken från 2006 och är på så sätt en del av den framträdande hegemoniska maskuliniteten i texten. Dock var det ytterligare maskulint eftersträvansvärt att pojkar i boken från 2006 skulle uppvisa sina kunskaper i skolan samt att våga visa känslor. Stryka och uthållighet var inte något män och pojkar behövde äga i sin maskulinitet i den nyare texten då det inte var lika framträdande som i de andra två böckerna från 1954 och 1972. Kvinnor och flickors femininitet är genomgående samma i alla tre texterna. Den feminina motsvarigheten till hegemonisk maskulinitet är betonad femininitet som är underordnad och anpassad efter mäns intressen och önskningar enligt Connell (1987). Kvinnor och flickor anpassar sig ständigt efter att uppfylla män och pojkars önskningar och villkor vilket kommer till uttryck i alla tre läseböckerna. Jag har endast kunna skönja en typ av femininitet i de tre texterna vilket tyder på att texternas framträdande femininitet anses vara ett normerande ideal hos flickorna och kvinnorna som i sin tur medför att andra femininiteter osynliggörs. Flickor och kvinnor ska besitta en femininitet som består av egenskaperna tröstande, vårdande samt omhändertagande vilket är gemensamt hos den betonade femininiteten i de tre läseböckerna.

De tre läseböckerna framställer manliga och kvinnliga konstruktioner som bygger på att män och kvinnor, flickor och pojkar är varandras motsatser och hålls isär utifrån egenskaper, sysslor och intressen. Föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt kommer även till uttryck i texterna genom konstruktioner av hegemonisk maskulinitet och betonad femininitet som bygger på den maskulinitet och den femininitet som är mest eftersträvansvärd. Ytterligare konstruktioner på genus i läseböckerna är att män och pojkar är överordnade kvinnor och flickor i utrymme där män och pojkar dessutom växer i sina roller på kvinnornas och flickornas bekostnad.

7. Diskussion

I den här delen kommer jag att diskutera några aspekter från min undersökning närmre som jag har funnit vara intressanta. Jag kommer dessutom att koppla mina diskussioner till den tidigare forskning jag har behandlat i min uppsats.

7.1 Spegling av samhällets diskurs om manligt och kvinnligt

Utifrån mitt resultat tycker jag att man kan spegla diskurser om manliga och kvinnliga konstruktioner, det vill säga föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt, som har funnits ute i samhället. Detta kan bero på att läseböcker som elever använder speglar en mer realistisk verklighet än en fiktiv enligt Davies (2003). Men även att staten enligt rapporten *"I enlighet med skolans*

värdegrund” (2006) använde läroboken som ett verktyg för att styra skolan i den riktning man önskade genom att granska läromedel vilket skedde fram till 1991. Numera är det Skolverket som sköter granskningar av läromedel och då punktvisa granskningar på endast ett urval läromedel från lågstadiet upp till gymnasiet. Detta menar jag kan påverka att manliga och kvinnliga konstruktioner framställs på olika sätt i dagens läromedel då många böcker och material inte blir granskade.

Jag har nämnt tidigare i den teoretiska ramen att genus är något konstruerat som skapas och påverkas av historiska, sociala och kulturella kontexter vilket gör att genus har haft olika diskurser genom tiderna. På 1950-talet hade starka influenser från USA kommit till Sverige där kvinnor skulle antingen vara en strikt yrkeskvinna eller en sprudlande hemmafru. Detta kommer till uttryck i läseboken från 1954 då kvinnor skulle vara en upppassande hemmafru som var mannen till lags. Även flickor skulle skolas in i rollen som hemmafru då de ständigt hjälpte till i hemmet. Läsebokens handling utspelar sig på landet och inte i en storstad vilket kan förklara att yrkeskvinnor inte förekom i texten. Detta visar att kvinnor och flickor som ämnade bo på landet inte hade mycket till val än att bli en hemmafru. Manliga och kvinnliga konstruktioner förändrades och såg annorlunda ut på 1970-talet. Kvinnor behövde inte längre bli försörjda genom äktenskap utan mannen och kvinnan skulle gemensamt ansvara för hemmet, barnen och arbetet. Trots att de flesta kvinnor i läseboken från 1972 framställs som hemmafruar finns det tendenser till att texten speglar diskursen från 1970-talet då männen tar på sig ett annat ansvar när det gäller barnen och hemmet. Detta gäller i synnerhet Lisas och Lasses pappa som vid flera tillfällen umgås med barnen på ett annat sätt än vad männen gjorde i texten från 1954 då män och barn umgicks med varandra när de utförde sysslor och arbeten tillsammans. Läseboken från 1972 nämner vid enstaka tillfällen att kvinnor kunde förekomma ute i arbetslivet vilket visar att kvinnorna inte längre behövde bli försörjda utan kunde försörja sig själva.

Efter att ha uppvisat att diskurser om genus som fanns ute i samhället kan speglas i läseböckerna från 1954 och 1972 och som i sin tur kunde bero på att läroböcker innehåller en mer realistisk bild samt att staten granskade och bestämde vad som skulle förmedlas i skolan. Diskursen om manliga och kvinnliga framställningar den nya läseboken från 2006 ger uttryck till, påvisar att det kan förekomma texter som skapar och vidmakthåller isärhållning mellan män och kvinnor, som bygger på varandras motsatser samt den manliga normen. Detta leder mig in på nästa avsnitt då jag ämnar diskutera vad granskning av läromedel kan ha för betydelse eftersom läromedel fortfarande har en central roll i undervisningen där svenska läseboken är en av dem enligt rapporten *”Läromedlens roll i undervisningen”* (2006).

7.2 Granskningens betydelse för läromedel

En intressant aspekt utifrån mitt resultat är att diskutera vilken betydelse granskning av läromedel har idag då det endast sker punktvis granskning och då på uppdrag från Skolverket. Läseböckerna från 1954 och 1972 har förmodligen fått statlig granskning då texterna nämns som läromedel därför har jag valt att fokusera på läseboken från 2006 eftersom jag inte har funnit någon granskning på den boken.

Som jag har nämnt tidigare var avskaffandet av statlig granskning ett politiskt beslut då förhandsgranskning av läromedel inte längre ansågs vara en effektiv metod att påverka läromedlen enligt Johansson Harrie (2009). Trots att det sker få granskningar får läromedlens innehåll inte bryta mot skolans kursplaner samt läroplaner. Detta kan synliggöras enligt rapporten *"I enlighet med skolans värdegrund"* genom att lärare och annan personal på skolan reflekterar över hur skolans läromedel stödjer skolans uppdrag vilket kan ske genom att diskutera innehållet i dessa läromedel (Skolverket, *I enlighet med skolans värdegrund*, 2006). Läromedel får med andra ord inte innehålla diskriminerande eller kränkande budskap vilket är något skolan aktivt ska motverka. Dessutom ska alla elever känna sig inkluderade i en undervisning som gynnar både flickor och pojkar. Dock kan det finnas läromedel som används ute på skolor som kan ha ett innehåll som är diskriminerande och kränkande mot elever. Hur är det då med läseboken från 2006, är den kränkande och diskriminerande när det gäller genus? Vad är det läseboken förmedlar för föreställningar om manligt och kvinnligt till eleverna?

Läseboken från 2006 har en stark isärhållning mellan manliga och kvinnliga karaktärer som bygger på varandras motsatser. Pojkar beskrivs som aktiva, ledande och vetande i sina handlingar medan flickor framställs som passiva, tanklösa och innehar inte lika mycket kunskap som pojkarna. Isärhållningen kommer inte enbart till uttryck i karaktärernas handlingar utan likväl i allt från egenskaper, intressen och sysslor. Detta uppvisar en bild att det inte är tillåtet att manligt och kvinnligt träder in på varandras områden. Den feminitet som förmedlas till läsaren är att flickor inte ska ha ett beteende som anses vara maskulint utan flickor och kvinnor ska vara tröstande och omhändertagande. För pojkar är det maskulint acceptabelt att visa känslor men pojkar ska även i skolans värld stoltsera med den kunskap de besitter. Detta bidrar till att läseboken förmedlar ett innehåll som utgörs av en manlig norm. Då elever läser den här texten kan det innebära att de inhämtar föreställningar om att manligt och kvinnligt ska hållas isär då deras handlingar, intressen och egenskaper bygger på konstruktioner att män och kvinnor är olika samt att pojkar ska ta plats medan flickor ska inta en passivitet och ge pojkarna ett överordnat utrymme.

Detta blir intressant då oppositionen i Malmö i artikeln "*Onödigt granskning*" (2011) ansåg att granskningar ur ett genusperspektiv var helt befängt då det bland annat omyndighetsförklarade lärarna. Jag uppfattar oppositionens argument som att lärare ska ha en hög kompetens vilket ska bidra till att lärare upptäcker vad läromedel förmedlar till eleverna. Det är likväl upp till läraren att avgöra vilket material som ska användas och på vilket sätt läraren väljer att använda det. Enligt rapporten "*I enlighet med skolans värdegrund*" (2006) kan lärare välja att diskutera innehållet i läromedlet som används med eleverna för att synliggöra vad materialet förmedlar. Med detta menar jag att då granskning inte längre sker i samma utsträckning som förr då staten utförde granskningar läggs ett större ansvar på lärarna vilket i sig inte behöver betyda att det är sämre. Jag tror att det kan finnas både fördelar och nackdelar med mindre granskning. En nackdel kan vara att det är tidskrävande för en lärare att analysera allt läromedel som används i undervisningen men fördelen är att läraren själv får välja vad man vill förmedla till eleverna dock inom ramen att läromedlet följer läroplaner och kursplaner.

Avslutningsvis vill jag poängtera vilka elever som blir inkluderade i läseboken från 2006, om man utgår från manliga och kvinnliga konstruktioner. Då texten ständigt uttrycker pojkar och flickor, män och kvinnor, han och hon menar jag att de elever som känner sig som flickor och pojkar och de som kan identifiera sig med en flicka eller pojke blir inkluderade i läseboken. Men vad händer med de elever som anser att de varken är flickor eller pojkar utan könsneutrala som gör att de kanske inte alls kan identifieras sig med en flicka eller pojke, blir de eleverna inkluderade? Att exkluderas är inte det en form av kränkning och diskriminering? Skolan ska vara en plats där alla barn ska känna sig inkluderade i bland annat undervisningen och en plats där kränkningar och diskrimineringar inte ska förekomma. Jag menar inte att det kan vara fel att använda sig av den här läseboken från 2006 eller liknade material. Det kan likväl vara till nytta om läraren väljer att diskutera innehållet med eleverna för att eventuellt synliggöra manliga och kvinnliga konstruktioner för att på så sätt ifrågasätta de föreställningar läseboken förmedlar. Dock tror jag att lärare bör vara medvetna om att de material som används i undervisningen kan innehålla tankar och budskap som kan kränka elever vare sig det gäller genus, klass eller etnicitet.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur:

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.) (2004). *Genushistoria: en historiografisk exposé*. Lund: Studentlitteratur

Connell, Raewyn (1987). *Gender and power: society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity in association with Blackwell

Connell, Raewyn (1999). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos

Connell, Raewyn (2003). *Om genus*. Göteborg: Daidalos

Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne (2003). *Att göra kön: om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Bonnier

Esaiasson, Peter (2005). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 2., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Fundberg, Jesper (2003). *Kom igen, gubbar!: om pojkfotboll och maskuliniteter*. Diss. Stockholm : Univ., 2003

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus: om det stabila föränderliga former*. 1. uppl. Malmö: Liber

Josefson, Helena (2005). *Genus - hur påverkar det dig?*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur

Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Skolverket (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet: Lpo 94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr11*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Tallberg Broman, Ingegerd (2002). *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur

Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning

Elektroniska källor:

Clark, Penney (2005). A Nice Little Wife to Make Things Pleasant: Portrayals of Women in Canadian History Textbooks Approved in British Columbia. *McGill Journal of Education*, vol. 40: 2, s. 241-265.

Tillgänglig< <http://mje.mcgill.ca/index.php/MJE/article/view/567/456> > (2011-10-10)

Eilard, Angerd (2008). *Modern, svensk och jämställd: om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2008

Tillgänglig< http://dspace.mah.se/bitstream/2043/5588/3/avhandling_eilard.pdf> (2011-10-14)

Jarnbring Palm, Martina & Österlin, Peter (2011). Onödig granskning. *Sydsvenskan*, 31 augusti.

Tillgänglig<<https://web.retriever-info.com.till.biblextern.sh.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05085920110831F4A9BE4893C83CBEB9B6AFFDE6A90D86&serviceId=2>> (2011-10-03)

Johnsson Harrie, Anna (2009). *Staten och läromedlen: en studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2009

Tillgänglig< <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-18312>> (2011-10-12)

Jonsson, Anna (2005). *Mor rör. Far är rar: En diskursanalytisk studie av barndom och genus i läseböcker för grundskolan*. Diss. Linköping: Linköping universitet, 2005

Tillgänglig< <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:20753&searchId=null>> (2011-10-12)

Skolverket (2006). *Läromedlens roll i undervisningen*. Skolverkets rapport, 1103-2421; 284

Stockholm: Skolverket

Tillgänglig<

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1640>

(2011-10-14)

Skolverket (2006). *I enlighet med skolans värdegrund*. Rapport 285. Stockholm: Fritzes.

Tillgänglig<

http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D1659>

(2011-10-18)

Studera läromedel:

Cavonius, Margit & Schoultz, Solveig von (1972). *Hos Lisa och Lasse. Bok 2, [Läsebok]*. 2. uppl., 11/18. tus. Helsingfors: Söderström

Lindqvist, Inga-Lina (2006). *Små och stora äventyr i Gullskär. [Läsebok]*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur

Victorin, Harald & Norlén, Arthur (1954). *Hur skulle du ha gjort?: en läsebok om uppförande och beteende*. Stockholm: Svenska bokförl.